

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

YILDIZLARIN ÖRTÜSÜ YOKTUR

Düşünceler'den Seçmeler

•

Marcus Aurelius

MARCUS AURELIUS

Yıldızların Örtüsü Yoktur

Düşünceler'den Seçmeler

Çeviren
Şadan Karadeniz

Hazırlayan
Filiz Özdem

YAPI KREDİ YAYINLARI

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Yapı Kredi Yayınları - 5407
Doğan Kardeş - 954
—İlkgence—

Yıldızların Örtüsü Yoktur / Marcus Aurelius
Düşünceler'den Seçmeler
Özgün adı: Pensieri
Çeviren: Şadan karadeniz

Hazırlayan: Filiz Özdem
Düzeltili: Filiz Özkan

Kapak tasarımı: Nahide Dikel

Baskı: A4 Ofset Matbaacılık San. ve Tic. A.Ş.
Otosanayi Sitesi Yeşilce Mah. Donanma Sok.
No: 16 Seyrantepe - Kağıthane / İstanbul
Telefon: (0 212) 281 64 48
Sertifika No: 44739

1. baskı: İstanbul, Temmuz 2019
2. baskı: İstanbul, Haziran 2020
ISBN 978-975-08-4523-9

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş., 2019
Sertifika No: 44719

Bütün yayın hakları saklıdır.

Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
İstiklal Caddesi No: 161 Beyoğlu 34433 İstanbul
Telefon: (0212) 252 47 00 Faks: (0212) 293 07 23
<http://www.ykykultur.com.tr>
e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr
facebook.com/yapikrediyayinlari
twitter.com/YKYHaber
instagram.com/yapikrediyayinlari

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık
PEN International Publishers Circle üyesidir.

*“Hemen hemen hiçbir şey insana
yabancı değildir.”*

Bakmayın Aurelius’un öyle senli benli konuşmasına. Şöyle yap, böyle düşün diyerek eğitir gibi hitap etmesine. Aurelius’un “sen” diye hitap ettiği okur değil, ta kendisidir.

İS 121-180 yılları arasında yaşayan ve “filozof imparator” olarak anılan Roma imparatoru Aurelius, devleti her şeyin üzerinde tutan Yunan anlayışının yerine akı, ahlakı ve hukuku koyarak yönetim anlayışında kökten bir tavır farklılığı yaratmıştır.

Aurelius’a göre Tanrı, öz, yasa, hakikat tektir, ortak us tektir, bu nedenle de bütün insanlar eşittir. Evrende her şey birbirine bağlıdır.

Aurelius, İlkçağ filozofu Herakleitos’un “her şey akar, değişir” sözünün etkisiyle, “Tek sözcükle, bedenimize ait olan her şey akan bir ırmaktır, ruhumuza ait olan her şey de salt düş ve yanılmazdır; yaşamımız yabancı bir ülkede savaş zamanı ve yolculuktur, ölümden sonraki ünümüz ise unutuluştur. Bize koruyacak ne kalıyor geriye? Tek, biricik şey, felsefe” diyerek zamanın geçip gittiğine, insan ömrünün kısıllığına ve gelgeçliğine sık sık vurgu yapmıştır.

Ünler, namlar, sahip olunan her şey de gelip geçicidir; bu sebeple insanın erdemli yaşaması, hayatını anlamlı kılan en

önemli ölçüttür. Bu yanıyla Aurelius'un genelgeçer, zamanlarüstü bir özü olan düşünceleri yüzyıllar boyunca büyük ilgi görmüştür. Ne de olsa vurguladığı, insanın kendisini tanıma sanatıdır. İnsanın olduğu ve olmak istediği üzerine, felsefe ve doğal güdüler, teori ve pratik üzerine bir bilgelik denemesidir. Madalyonun iki yüzüne birden bakma arzusudur.

Aurelius'un *Düşünceler* kitabından gençler için yapılan bu seçki kişisel dersler çıkarılabilecek, etkileyici klasikler arasında sayılabilir. Her kişinin kendisini seçerken, kurarken yaşadığı gelgitlere tutulmuş bir aynadır da... Bir melankoli başyapıttır da aynı zamanda.

“Başkalarının ruhunda olup bitenlerin ayırımına varamadığı için mutsuz olan bir insana rastlamak zordur; ama kendi ruhunun devinimlerinin ayırımına varmayan bir insanın mutsuz olması kaçınılmazdır.”

Kaderinden kaçmayan bir imparatorun, onu cesaret ve güçlülükle takip etmesi, insan olma yolculuğu için önemli bir örnektir.

Filiz Özdem

Yıldızların Örtüsü Yoktur

Temel alınan eser: Marcus Aurelius, *Düşünceler*
Çev.: Şadan Karadeniz, YKY 2018, 11. baskı.

Zamandizin

117-138

Hadrianus'un hükümdarlığı.

121

Betica (Güney İspanya) kökenli bir *patricius* aileye mensup M. Annius Verus'un doğumu.

124 (yakl)

Babası, *praetor*, Verus'un ölümü.

138 (yakl)

Hadrianus; belirlenmiş halefi L. Elius Caesar'ın ölümü üzerine, Marcus'un dayısı, T. Aurelius Antoninus'u evlat edinir; o da, belirlenmiş halefleri M. Annius Verus (M. Elius Aurelius Verus) ile L. Elius Caesar'ın (L. Elius Aurelius Commodus) oğlu L. Ceionius Caesar'ı evlat edinir.

10 Temmuz

Hadrianus'un ölümü. Yerine, Pius unvanını alan Antoninus geçer.

139

Elius Aurelius Verus, Caesar unvanını alır.

140

Marcus Antoninus, Antoninus Pius'la birlikte ilk kez Konsül olur.

145

Marcus Antoninus, Antoninus Pius'un kızı Annia Galeria Faustina ile evlenir.

147

İlk çocuğu doğar (bir kız: Domitia Faustina).
Marcus *tribunus*'luk makamına getirilir.

155-161

Annesi Domitia Lucilla'nın ölümü.

7 Mart 161

Antoninus Pius'un ölümü. Yerine Marcus (Imperatore Caesar M.Aurelius Antoninus Augustus) geçer; *imperium*'u evlat edinilmiş kardeşi L. Verus'la (Imperatore Caesar Lucius Aurelius Verus Augustus) paylaşır.

Oğlu L. Aurelius Commodus'un doğumu.
Doğu'da savaş başlar.

163-166

Ermenistan, Media ve Partia'da zaferler.

167

Veba salgını.
Germenler imparatorluğun sınırlarını ihlal ederler.

168

İşgal edilen topraklara gitmek üzere yola çıkılır.
Aquileia'da genel karargâh kurulur.

169

Evlat edinilmiş kardeşi L. Verus'un ölümü.

170 (yakl)

On dördüncü çocuğu (sonuncusu olduğu sanılan) Vibia Aurelia Sabina'nın doğumu.

170-171

Kuzeyde yeni istilalar. Yeni bir Tuna-ötesi seferin başlangıcı.

171-173

Carnuntum'da genel karargâh. Germenlere karşı zafer. Sarmati İazigi ile savaş.

174

Quadi'yle savaş. Sirmium'da genel karargâh.

175

Doğu'da Avidius Cassius isyanı. Sarmatlarla bırakışma. Karısı Faustina ve oğlu Commodus'la birlikte Doğu'ya gidiş. Faustina'nın ölümü.

176

Marcus'la Commodus için Roma'da zafer töreni.

177

Commodus, babası tarafından *imperium*'a ortak edilir.

178-179

Yeniden başkaldıran Tuna-ötesi kavimlere karşı yeni bir sefer.

17 Mart 180

Marcus'un Sirmium yakınlarında hastalanıp ölmesi. Yerine oğlu Commodus geçer.

Gün ışıyınca kendi kendine şöyle de: Bugün meraklılarla, vefasızlarla, kaba, kıskanç, bencil kişilerle karşılaşacağım. Bütün bu kötülükler bu insanların başına, iyiyi ve kötüyü bilmedikleri için geliyor. Ama iyinin doğasını kavramış ve onun doğru; kötünün doğasını kavramış ve onun yanlış olduğunu bilen, yanlış yapan kimsenin doğasını kavramış ve onun, benimle aynı kandan, aynı tohumdan geldiği için değil, benimle aynı zihni, tanrısal bir parçayı paylaştığı için akrabam olduğunu bilen bana o insanların hiçbirinden zarar gelemes, hiçbirini beni dürüst olmayan eylemlere bulaştırmayı başaramaz; ne de ben akrabam olan kimseye öfkelenebilirim, ne de ondan nefret edebilirim. Çünkü birbirimize karşılıklı yardım etmek için doğduk biz, tıpkı ayaklar, eller, gözkapakları, iki sıra diş gibi. İşte bu nedenle, birbirine karşı davranmak doğaya aykırıdır; birine kızmak, ondan nefret etmekse, kuşkusuz ona karşı davranmaktır.

* * *

Kendine kötü davranıyorsun, ruhum, kendine kötü davranıyorsun! Kendini yüceltmek için başka fırsatın olmayacak. Çünkü herkesin yaşamı yalnızca bir an sürer, seninki neredeyse sonuna erdi ama hâlâ kendine saygı duymuyorsun, mutluluğunun başkalarının ruhlarında olup bitenlere bağımlı olmasına izin veriyorsun.

* * *

Yalnızca dışarıdan gelen olaylar mı üzüyor seni? İyi bir şey daha öğrenmek için kendine zaman ver, oradan oraya el yor-

damıyla dolaşmayı bırak. Ama sakınman gereken bir şey daha var: Her kim yaşam yorgunuysa, her atılımını ve her düşüncesini yöneltecek bir amaçtan yoksunsa, bir eyleme giriştiğinde aptallıklar yapar.

* * *

Başkalarının ruhunda olup bitenlerin ayırımına varamadığı için mutsuz olan bir insana rastlamak zordur; ama kendi ruhunun devinimlerinin ayırımına varmayan bir insanın mutsuz olması kaçınılmazdır.

* * *

İnsan ömrü bir an sürer, özümüz artsız aralıksız bir akış,¹ algımız belirsiz, tüm bedenimiz bozulmaya yazgılı, ruhumuz bir kargaşa, yazgımız öngörülmez, ünümüz güvenilmezdir. Tek sözcükle, bedenimize ait olan her şey akan bir ırmaktır, ruhumuza ait olan her şey de salt düş ve yanılısamadır; yaşamımız yabancı bir ülkede savaş zamanı ve yolculuktur, ölümden sonraki ünümüz ise unutuluştur. Bize koruyacak ne kalıyor geriye? Tek, biricik şey, felsefe. Bu da; içimizdeki koruyucu ruhu el değmemiş ve arı olarak koruyabilmekte yatar, her zaman hazlara ve acılara egemen, rastgele ya da yapmacık amaçlar ya da ikiyüzlülükle davranmayan, başkalarının belli bir şeyi yapmalarından ya da yapmamalarından bağımsız; bundan başka kendisine ait olan her şeyi, ona ayrılan her şeyi, kendisiyle aynı kaynaktan gelen bir şey gibi alır; her şeyden önce de ölümü dingince bekler, çünkü onun her canlının olduğu öğelerin

1 Marcus Aurelius burada, ölümün ve yok oluşun “ilgilenilmemesi gereken sorunlar” olduğunu; önemli olanın “içimizdeki koruyucu ruhu” korumak olduğunu öne süren temel Stoacı görüşü güçlendirmek için, Herakleitos’un imgeleriyle (örn. *akış, akan bir armak, durmadan değişen*), kinik imgeleri (örn. *düş ve aldanış, ünin güvenilmezliği*) birleştiriyor.

serbest bırakılmasından başka bir şey olmadığına inanır. Eğer bu öğeler için durmadan birbirlerine dönüşmekte korkulacak bir şey yoksa, onların tümünün değişmesinden ve dağılmasından biz niçin korkalım? Çünkü bu doğaya uygundur, doğaya uygun olarak meydana gelen hiçbir şey kötü olamaz.

* * *

Yaşamımızın gün gün biraz daha tükendiğini, gittikçe azaldığını düşünmemeliyiz yalnızca; insanın çok uzun yaşadığını varsaysak bile, zihninin değişmeden kalacağını ve ne olursa olsun gerek olayları eskisi gibi anlamak gerekse tanrısal ve insansal bilgi uğruna çaba harcayan kuramsal düşünce için hâlâ yeterli olacağını hiçbir biçimde açık olmadığını da hesaba katmalıyız. Çünkü bu doğruysa, insanın zihni zamanla yetersizleşse de, solugu, sindirim sistemi, düşlemi, içgüdüleri ve bu tür başka işlevleri azalmaz ama kendisinden gerektiği gibi yararlanma, görevlerini titizlikle yerine getirme, duyularına sunulan şeyleri tam olarak çözümleme, kendisi için yaşamdan ayrılma zamanının gelip gelmediği² üstüne açık bir yargıya varma yetisi; kusursuz bir usamlama gerektiren bu tür bütün öteki etkinlikler gibi, çok daha önce tükenir. Öyleyse acele etmeliyiz, yalnızca ölüm bize her gün biraz daha yaklaştığı için değil, şeyleri anlama ve onları usumuzla değerlendirme yetimiz son gelmeden önce tükendiği için.

* * *

Doğada var olan öteki olgulara bağlı, açıklanamaz bir büyüğü ve çekiciliği olan olguların da ayırımına varmak gerekir. Ör-

2 *yaşamdan ayrılmanın zamanının gelip gelmediği...*: Stoacılar, uzun yaşamın ille de iyi bir şey olmadığını öne sürmelerinin yanı sıra, intiharın, dostlar ya da ülke ya da sakat kalmaktan yahut onulmaz bir hastalıktan kurtulmak için başvurulduğunda, “haklı gerekçeye” dayandığını düşünüyorlardı.

neğin, ekmek pişerken yer yer çatlama eğilimindedir ama bir bakıma fırıncılık sanatına karşın oluşan bu çatlaklar nedense hoşumuza gider, tuhaf bir biçimde iştahımızı kabartır. İncirler de olgunlaşınca böyle yarırlar. Tam anlamıyla olgunlaşmış zeytinlere, yaklaşan çürüme olgusu özel bir güzellik verir. Toprağa eğilen başaklar, aslanın çatık kaşları, yabandomuzunun ağzından çıkan köpükler, daha başka birçok şey tek başlarına alındıklarında güzel görünmekten çok uzaktırlar ama gene de doğal bir sürecin parçası³ olduklarından onu daha güzel, daha çekici kılmaya katkıda bulunurlar. Öyle ki, duyarlı, evrendeki olguları derinden kavrayacak zekâsı olan bir insan, ikincil sonuçlar olarak ortaya çıkan şeyler arasında bile, kendine özgü bir çekiciliği olmayan neredeyse hiçbir şey bulamaz. Böyle bir insan, yabanıl hayvanların görkemli bir biçimde açılmış ağızlarına bakmaktan, ressamlarla yontucuların bunlara ilişkin betimlemelerinden duyduğundan daha az hoşnutluk duymaz; dikkatli gözleriyle yaşlı bir erkekte ya da yaşlı bir kadında kendine özgü güzelliği algılayacaktır, çocukların sevimliliğini algıladığı gibi. Kendilerini herkese değil, yalnızca doğayı gerçekten sevenlere gösteren buna benzer daha birçok şeyin ayırımına varacaktır.

* * *

Günün birinde seni verdiğin sözü tutmamaya, onurunu kırmaya, bir başkasından nefret etmeye ya da kuşku duymaya ya da onu lanetlemeye, gerçek duygularını gizlemeye yahut duvarların ve perdelerin arkasında kalması gereken şeyleri arzulamaya zorlayabilecek hiçbir şeyi hiçbir zaman kendine yararlı sayma. Kendi zihnine saygı duymayı seçen ve kendini onun mükemmelliğine bağlanmaya adanmış insan sahnedeymiş gibi davranmaz, yakınmaz, ne yalnızlık ne de kalaba-

3 *doğal bir sürecin parçası*: Stoacılar, kozmosun, bizim tanımayı öğrenebileceğimiz bazı gerekli ussal ve tanrısal yan ürünlerinin olduğuna inanıyorlardı.

lıklara gereksinim duyar, her şeyden önce de –en önemlisi bu– hiçbir şey aramaksızın, ama hiçbir şeyden de kaçmaksızın yaşayacaktır, canının teninde uzun bir zaman mı yoksa kısa bir zaman mı kalacağı hiç ilgilendirmez onu; hemen şu anda yeryüzünden ayrılması gerekse bile ağırbaşlılık ve düzen içinde yerine getirilmesi gereken herhangi başka bir işe hazır olduğu gibi buna da hazırdır, yaşamı boyunca zihnini; ussal ve toplumsal bir varlık oluşuna aykırı hiçbir şeye yöneltmeye dikkat eder.

* * *

Tam anlamıyla dürüst ve arınmış bir insanın zihninde, hiçbir zaman iltihaplanmış bir doku, bir bozulma, görünüşte sağlıklı, ama içi çürümüş bir şey bulamazsınız. Ölümcül saat gelip çatışığında, rolünü tamamlamadan sahneden ayrılan bir oyuncu için denebileceği gibi, yaşamı tamamlanmamış olmayacaktır. İçinde bayağı, yapmacık hiçbir şey bulunmayacaktır. Ne dışsal şeylere aşırı bağlılık, ne onlardan kopukluk, ne de hesabı verilemeyecek ya da gizlenmesi gereken bir şey.

* * *

İçimizdeki yönetici ilke doğa ile uyum içinde olduğu zaman, olaylarla öyle bir biçimde yüz yüze gelir ki, olanaklı olan ve verilenle her zaman kolayca uyum sağlar. Tercihini hiçbir belirlenmiş malzeme doğrultusunda yapmaz; birincil amaçlarına erişmek için⁴ yola çıkar, ama sakınlı olarak. Başka bir şeyle karşılaşırsa onu kendisi için malzemeye dönüştürür, tıpkı ateşin, içine düşen şeylere egemen olması gibi. Bunlar küçük bir alevi söndürür, ama alev alev yanan bir ateş, içine atılan her

4 Birincil amaçlarına erişmek için yola çıkar, ama sakınlı olarak: “Birincil amaçları” ya da “yeğlenebilir” olanları (örneğin sağlıklı olmak) “sakınlı olarak” elde etmeyi istemek, Stoacı ideal ahlakın standart bir parçasıdır.

şeyi bir anda özümle, yutar, alevlerin gittikçe yükselmesi için bu malzemeden yararlanır.

* * *

Hiçbir eyleme rastgele ya da sanatın yetkinliği ilkesine tam olarak uymayacak bir biçimde girişme.

* * *

Bazıları kırsal bölgelerde, deniz kıyısında ya da dağlarda kendi içlerine çekilebilecekleri bir yer⁵ ararlar; sen de böyle şeyleri bütün yüreğinle özlemeyi bir alışkanlık haline getirdin. Ama bu aptalca bir şey, çünkü istediğin anda kendi içine çekilebilirsin; çünkü insanın çekilebileceği hiçbir yer kendi içinden daha dingin, daha erinçli olamaz; her şeyden önce de, içinde yalnızca düşünmenin bile kusursuz bir erinç veren ilkeleri varsa. Erinç derken, içsel düzenden başka bir şeyi kastetmiyorum. Öyleyse, sürekli olarak kendini bu sığınacak yere uyarla, orada kendini yenile. Düşüneceklerin kısa ve temel olacak, ama bunlar içinde belirir belirmez her türlü acıyı silecek, seni dönmen gereken yaşama hoşnutsuzluk duymaksızın geri göndereceklerdir.

Sende hoşnutsuzluk uyandıran şey nedir? İnsanların kötülüğü mü? Şunları anımsa: Ussal varlıklar birbirleri için doğmuşlardır; hoşgörü adaletin bir parçasıdır; insanlar istemeden kötülük yaparlar;⁶ birbirleriyle savaşırlar, birbirlerinden kuşkulanır, nefret ederler, birbirlerini yaralarlar, en sonunda da ölür, toprağa dönüşürler. Bir düşün bunu ve artık yakınma!

Evrensel düzenin sana ayırdığı yazgıdan da mı hoşnut değilsin yoksa? Öyleyse, sürekli olarak kendi içine çekil: ‘ya

5 Bazıları... çekilebilecekleri bir yer ararlar: İnsanın yalnızca “kendi içine” çekilebileceği düşüncesi, antik felsefenin sık sık ele alınan bir temasıdır (Örneğin, Seneca).

6 İnsanlar istemeden kötülük yaparlar: Stoacıların aptallık ve us konusunda geliştirdikleri Sokratik bir paradoks.

tanrısal öngörü, ya atomlar’;⁷ evrenin bir kent sayılması gerektiğini gösteren bütün kanıtları anımsa. Yoksa bedenle ilgili düşkünlükler mi tedirgin ediyor seni hâlâ? Düşün ki, zihin, bir kez kendine çekilip kendi gücünün ayırımına varınca, yaşam soluğunun devinimleriyle –ister basit ister sert olsun– hiçbir ortak yanı kalmaz; son olarak, acı ve haz üstüne işittiğin ve onayladığın her şey üstünde düşün.

Yoksa seni yolundan alıkoyan basit bir ün isteği mi? Öyleyse unutkanlığın her şeyi nasıl bir hızla yuttuğunu; önünde ve ardında uzanan zamanın sonsuz uçurumunu; ünün boşluğunu, seni alkışlamayı gösteriş haline getirenlerin dönecliğini ve ahmaklığını; ününün kapatıldığı dar alanı düşün. Çünkü yeryüzünün tümü bir noktadan başka bir şey değildir, senin oturduğun yer ise bu noktanın küçücük bir parçasıdır ancak; burada sana övgüler düzecek kaç kişi çıkar ve bunlar ne tür insanlardır?

Bunun için, senin kendinin olan bu küçük toprak parçasına çekilmeyi unutma, her şeyden önce de, kederlenme, öfkelenme, özgürlüğünü koru ve şeylere gerçek bir insan, insancıl biri, bir yurttaş, bir ölümlü yaratık gibi bak. Zihninde tuttuğun ve sık sık başvurduğun ilkelere şu iki ilkeyi de ekle: Birincisi, dışsal şeyler zihnini etkilemez, her zaman onun dışında, devinimsiz kalırlar; bütün tedirginlikler içimizdeki düşünceден kaynaklanır; ikincisi, şu anda gördüğün her şey çok kısa bir zamanda değişime uğrayacak, artık var olmayacaktır. Senin kendinin de böyle ne çok değişikliğe tanık olduğunu sürekli olarak düşün.

“Evren değişimdir; yaşamsa kanı.”⁸

* * *

Şeyleri, fikrini zorla kabul ettirmek isteyen kimsenin yargıladığı ya da senin onları yargılamayı istediği gibi değil, gerçekte oldukları gibi gör.

7 Birbirine karşı iki öğretinin, Stoacı ve Epikürosçu öğretilerin aşırı bileşimi.

8 Demokritos’tan alıntılanan bir tümce.

* * *

Yalnızca evrensel düzenin ona ayırdığından hoşnut olmakla kalmayıp aynı zamanda adalete uygun ve iyilikle davranmaktan doyum sağlayan dürüst bir insan gibi yaşamaya çalış.

* * *

Onu gördün, şimdi de buna bak. Tedirgin olma, yalın ol. Birisi yanlış bir şey mi yapıyor? Onu kendine karşı yapıyor. Başına bir şey mi geldi? İyi; daha en başından beri başına gelenler, evrensel doğa tarafından önceden kararlaştırılmış ve yaşamının dokusuna katılmıştır. Kısaca, yaşam kısadır, şimdi'den yararlanmalısın ama sakınımla ve adaletle. Dikkatin dağılmışken bile ayık ol.

* * *

Olaylardan oluşan bir ırmak, coşkun bir sel gibidir zaman; çünkü her şey görüş alanımızda belirir belirmez, sürüklenir gider, sonra bir başkası alır yerini, o da sürüklenir gider.

* * *

Gelip geçen her şey; tıpkı ilkbaharda açan güller ve yaz meyveleri gibi alışılmış ve bildiktir; hastalıklar, ölüm, iftira, kıskançlık ve budalaları sevindiren ya da hüznülendiren her şey için de geçerlidir bu.

* * *

Ne çok hekimin, hastalarının başında kaç kez kaşlarını çattıktan sonra kendilerinin de öldüklerini; kaç yıldızbilimcinin, başkalarının ölümelerini, ölüm çok önemli bir olaymış gibi, önceden haber verdikten sonra; kaç filozofun, ölüm ve ölümsüzlük üstü-

ne sayısız tartışmalardan sonra; kaç kahramanın yığınla insan öldürdükten sonra; kaç zorbanın, kendileri ölümsüzmüşler gibi, güçlerini korkunç bir kıyıcılıkla yaşam ve ölüm üstünde kullandıktan sonra; kaç kentin, bu sözcüğü kullanabilirsek, ölüp gittiğini hep göz önünde tut: Helice, Pompei, Herculanum⁹ ve daha sayısız birçok kentin.

Bu adam şu adamın cenazesine katıldı, sonra sıra ona geldi, onun cenazesine katılan şu öteki adama da sıra geldi ve bütün bunlar çok kısa bir zaman içinde oldu! Kısaca, insansal olan her şeyin gelgeç ve değersiz olduğunu her zaman düşün: Dün bir balgam damlası, yarın bir mumya ya da bir avuç kül. Öyleyse şu ânı doğayla uyum içinde geçir, sonra da yaşamını dinginlik içinde bitir, tıpkı bir kez olgunlaşınca toprağa düşen, böylece onu üreten toprağı kutsayan ve onu büyüten ağaca gönül borcu duyan zeytin tanesi gibi.

* * *

Dalgaların art arda gelip çarptıkları kaya gibi ol: Sağlam, kırıptırsız,¹⁰ çevresinde kaynayan suların dinginleşmesini seyreden.

“Ben ne şanssızmışım ki, bu utanç verici olay başıma geldi!” Tam tersi. “Ne şanslıyım, çünkü başıma gelen utanç verici şeye karşın, yılgınlığa kapılmıyorum, ne şimdiki zaman eziliyor beni, ne gelecek ürkütüyor.” Bu tür bir şanssızlık aslında herkesin başına gelebilir, ama herkes yılgınlığa kapılmamayı başaramaz. Öyleyse, neden, bu bir şanslılık değil de, şanssızlık olsun? Yoksa sen, insanın şanssızlığının kendi gerçek doğasından sapmasından başka bir şeyde yatabileceğini mi söylüyorsun? İnsanın doğasının istemiyle çatışmayan bir şeye, insanın doğasından bir sapma denebileceğini mi sanıyorsun? Öyleyse? Bu istemin ne olduğunu biliyorsun. Yoksa başına

9 Helice: MÖ 373'te ansızın yıkılan Yunan kenti; Pompei ve Herculanum: MS 79'da Vezüv yanardağının püskürmesiyle yıkıldılar.

10 Sağlam, kırıptırsız.: Roma Stoaçılığının imgesi, Vergilius'un Aeneas'ında.

gelen; senin adil, yüce gönüllü, bilge, sakıncımlı, dikkatli, içtenlikli, duygularını açığa vurmeyan, özgür biri olmanı, insan doğasının ortaya çıkmasını, kendine özgü amacına erişmesini sağlayan bütün öteki niteliklere sahip olmanı engelleyebilir mi? Bundan böyle, üzölmene yol açan her güçlük karşısında, şu ilkeyi uygulamayı unutma: Bu bir şanssızlık değildir, ama ona yüreklice katlanmak şanslılıktır.

* * *

Her zaman en kısa yoldan git; en kısası doğayı izleyen yoldur. Bu yol seni sonunda her şeyi en sağduyulu biçimde söylemeye ve yapmaya götürür. Çünkü böyle bir amaç seni dertlerden ve çatışmalardan, her türlü kaygıdan ve gösterişten kurtarır.

* * *

Sabahları canın yataktan çıkmak istemediğinde, hemen şöyle düşün: “Bir insanın görevini yerine getirmek için kalkıyorum. Bunu yapmak için doğdum, bu dünyaya bunun için getirildim, peki ama neden yakınıyorum öyleyse? Yataktan çıkmayıp yorganı başıma çekmek için mi yaratıldım yoksa?” “Kuşkusuz çok daha hoş bir şey bu.” “Bunun için mi geldin dünyaya öyleyse? Harekete geçmek için değil de, duyuları sınamak için mi? Ağaçları, kuşları, karıncaları, örümcekleri, arıları görmüyor musun? Onların her birinin evrenin akışı içinde kendine düşen görevi yerine getirdiğini, evrensel düzene küçük de olsa katkıda bulunduğunu görmüyor musun? Sense, kendi adına, bir insan olarak yapman gereken şeyi yapmayı ret mi edeceksin? Kendi doğana uygun olanı yapmak için acele etmeyecek misin?” “Ama dinlenmek de gerek.” Elbette; bence de öyle. Ama doğa yemeye içmeye olduğu gibi, buna da sınır koymuş; oysa sen bu sınırları aşıyorsun, gerekli olanın dışına çıkıyorsun. Sıra eyleme gelince de, yapabileceğinden azını yapıyorsun. Gerçek

şu ki, sen kendini sevmiyorsun, kendini sevseydin, hem kendi doğanı, hem de onun istemlerini severdin. Mesleklerini seven insanlar, yaptıkları işe kendilerini öylesine kaptırmışlardır ki, yıkanmayı, yemek yemeyi bile unuturlar; oysa sen kendi doğana; oymacının oymacılık sanatına, dansçının dansa, cimrinin parasına, kibirlinin azıcık ününe verdiğiinden daha az değer veriyorsun. Mesleklerini gerçekten seven insanlar, kendilerini işlerine öylesine kaptırırlar ki, yemek yemeyi hatta uyumayı bile unuturlar; oysa ortak yarara hizmet eden etkinlikler sana daha az önemli ve daha az çabaya değer görünüyör.

* * *

Her türlü can sıkıcı ve yakışıksız düşünceyi zihinden uzaklaştırmak, silmek ve hemen tam bir dinginliğe kavuşmak ne kolaydır!

* * *

Doğaya uyan her sözcüğün, her düşüncenin sana layık olduğunu düşün ve bunun ardından gelebilecek kınamalardan ve laflardan etkilenme: Eğer söyleyeceğin ya da yapacağın şey doğruysa, bundan daha azını hak ettiğini düşünme. Başkalarının onları yönlendiren kendi ilkeleri vardır ve kendi dürtülerine boyun eğler; onlara dönüp bakma, kendi bireysel doğanı ve evrensel doğayı izleyerek yolunda dosdoğru yürü; çünkü ikisinin yolu da birdir.

* * *

Bazı insanlar, birine bir iyilikte bulunurlarsa, karşılığını alacaklarını hesaba katarlar. Bazıları da, bunu hemen yapmazlar, ama gene de iyilik ettikleri kişiyi içlerinden kendilerine borçlu sayarlar; yaptıklarının fazlasıyla bilincindedirler. Bazıları da,

bir anlamda bir iyilikte bulunduklarını bile bilmezler, üzüm üreten, bir kez meyvesini verdikten sonra başka bir ödöl beklemeyen asmalar gibidirler; tıpkı yarışı bitiren bir at gibi, avını yakalayan bir köpek gibi, balını yapmış bir arı gibi ya da. Bu insanlar da iyilik yaptıktan sonra, bağıra bağıra duyurmazlar bunu, başka bir iyilik yapmaya yönelirler, tıpkı asmanın mevsimi gelince yeniden üzüm vermesi gibi. Biz de, denebilirse, ayırımına varmaksızın iyilik eden insanlardan mı olmalıyız? “Evet. Gene de bunun ayırımında olmalıyız, çünkü bir topluluğa ait olan insanın toplumun yararına davrandığının bilincinde olması ve Zeus hakkı için, komşularının da bunu anlamalarını dilemesi insana özgü bir nitelikler.” “Dediğin doğru, ama sözlerimi yanlış yorumluyorsun; bunun için sen de, az önce andığım insanlardan biri olacaksın, çünkü onlar da, usa uygun görünen bir mantık yürütme sonucu yoldan sapabilirler. Ama ne demek istediğimi anlamak istersen, o da şu: Bu yüzden ortak yarara hizmet eden bir eylemi ihmal edeceğinden korkma.”

* * *

İnsan, insan olarak kendisine bir biçimde yararlı olmayan şeylerin hiçbirini dikkate almamalıdır. Çünkü bunlar onun gereksinim duyduğu şeyler değildir, ne insan doğası önerir onları, ne de bu doğanın gelişmesine katkıda bulunurlar. Bu nedenle, bu gibi şeyler ne insanın ereğini içerirler, ne de bu ereğin sonucu olan iyiyi. Öte yandan, bunlardan biri gerçekten insana yararlı olsaydı, onlara değer vermemek ya da onlara karşı çıkmak için bir neden olmazdı, ne de onlarsız yapabileceğini gösteren kimse övgüye değer olurdu; bu şeyler eğer gerçekten iyi olsaydı, bunlardan herhangi birinden duyduğu hazzı sınırlandıran kişi iyi bir insan sayılmazdı. Oysa bir insan bu ve buna benzer şeylerden kendini ne denli yoksun bırakırsa ya da başkalarının onlardan yoksun bırakılmaya ne denli iyi katlanırsa, o denli erdemli bir insandır.

* * *

Hiç kimsenin başına doğası gereği katlanamayacağı bir şey gelmez. Senin başına gelen şeyler onun da başına gelir, ama o, ya başına gelen şeyin bilincine varmadığı için, ya da yüce gönüllü görünmek için, sağlam ve etkilenmemiş kalır. Bilgisizliğin ve kendini beğenmişliğin, bilgelikten daha güçlü olması ne tuhaf, değil mi?

* * *

Bugüne dek, tanrılara, ana babana, kardeşine, karına, çocuklarına, öğretmenlerine, eğitmenlerine, arkadaşlarına, akrabalarına, hizmetçilerine nasıl davrandın? Şimdiye dek onların hepsine, “hiç kimseye doğru olandan başka hiçbir kötü şey söyleme, hiçbir kötü şey yapma”¹¹ ilkesine uygun olarak mı davrandın? Nerelerden geçtiğini, nelere katlanma gücü bulduğunu usunda tut; yaşamöykünün neredeyse sonuna geldiğini, hizmetinin tamamına erdiğini anımsa. Ne güzel şeyler gördüğünü, ne çok haz ve acıyı küçümsediğini, ne çok ün kazanma fırsatını dikkate almadığını, kaç vefasına gönül borcu duyduğunu anımsa.

* * *

Evrenin tözü uysal ve yumuşaktır. Onu yöneten usun içinde kötülük yapmasına yol açacak hiçbir neden yoktur; çünkü içinde kötülük yoktur; hiçbir kötülük yapmaz, ondan hiçbir şeye zarar gelmez; her şey onun istemine göre var olur, gerçekleştirilir.

* * *

Şeylerin içsel doğasına bak: Hiçbirinin kendine özgü niteliği ya da değeri gözünden kaçmasın.

11 Pythagoras’a atfedilen bir alıntı.

* * *

Var olan her şey hızla dönüşür: Bunların tümünün tek bir tözü olduğu doğruysa buhara dönüşür ya da uzaklara dağılırlar.¹²

* * *

Düşmanından öç almanın en iyi yolu, onun gibi davranmaktır.

* * *

Koşullar seni kaygılandırıyorsa hemen kendi içine çekil; gereğinden çok ölçüyü kaçırma, çünkü uyumu koruduğun sürece daha çok egemen olursun ona.

* * *

Aynı zamanda hem üvey annen, hem de annen olsaydı, hiç kuşkusuz üvey annene de saygı duyardın, ama hep annene koşardın. Saray ve felsefe karşısında şimdiki durumun da buna benziyor: Öyleyse sık sık felsefeye dön, onda erinç bulursun, çünkü onun sayesinde sarayla ilgili her şey sana katlanılabilir görünür, sen de saraya katlanılabilir görünürsün.

* * *

Sıradan insanların takdir ettikleri şeylerin çoğu, taş ya da ahşap gibi fiziksel kohezyonun; incir, asma, zeytin gibi doğanın bir arada tuttuğu şeylerin geniş kategorisine indirgenebilir; biraz daha az sıradan insanların değer verdikleri şeyler, sığır ve

12 İki seçenek vardır: Ya kozmos'un, dönemsel yangınlara uğrasa da (buhara, ateşli havaya dönüşse de), birleşmiş bir bütün olduğu (Stoacı); ya da (Epikürosçu) evrenin en sonunda onu oluşturan atomlara ayrılacağı.

koyun sürüsü ya da çok sayıda köle gibi, hayvan ruhunun bir arada tuttuğu şeylerdir; daha incelmış insanların değer verdikleri şeyler ise; ussal bir ruh tarafından, ama tam anlamıyla ussal olmayan, yalnızca teknik bir beceriye sahip ya da belli bir alanda yetenekli olduğu ölçüde ussal bir ruh tarafından yönetilen şeylerdir. Ruha; katıksız ussallığı, toplumsal özü bakımından değer veren kişi artık başka şeylere yönelmez ve her şeyden önce ruhunun durumunu, ussal ve toplumsal etkinliklerini korumaya çalışır, bu amaca erişmek için benzer yapıdaki insanlarla işbirliği yapar.¹³

* * *

Önemli olan; ne bitkiler gibi terlemek, ne sığırlar gibi solumak, ne duyuşal izlenimler almak, ne içgüdülerimiz tarafından çe-kiştirilmek, ne sürü halinde yaşamak ne de beslenmektir – bu sonuncusu, besin artıklarından kurtulmamızı sağlayan süreç benzer. Öyleyse, neyin önemi vardır? İnsanların bizi alkış yağmuruna tutmalarının mı? Kesinlikle hayır; dil şaklaması da değil, kalabalığın övgüsü dil şaklamasından başka bir şey olmadığına göre. Öyleyse bu azıcık ünü de yadsıdın mı şim-di? O zaman önemli olan ne kalıyor geriye? Kanımca, insanın davranış ve tutumlarının kendi özel yapısına uyması (Çünkü felsefenin ve sanatların yöneldiği amaçtır bu: Yapılan şeyin, üretildiği amaca uygun olması. Bu, örneğin, bağcının ya da at eğiticisinin yahut köpek yetiştiricisinin amaçladığı şeydir).

Peki, ya çocukların öğretimi ve eğitimi, hangi amaca yöneliktir bunlar? Önemli olan budur işte, bunda başarılı olursan artık hiçbir şey için kaygılanmana gerek kalmaz. Ama birçok başka şeylere değer vermekten vazgeçmezsen, ne özgür, ne

13 Erdemin (biricik gerçek iyi) değeri ile “ilgisiz” şeylerin değeri arasındaki ilişki değer verilen şeylerin aşamalarında belirtilmiştir. İlk üç aşamada artan karmaşıklık ve değeri olan “ilgisiz” şeyler yer alıyor; son aşamada, mutlak değeri taşıyan tek şeyleri, erdemi ve ussallığı buluyoruz.

bağımsız, ne tutkuların erişemeyeceği bir yerde olursun; kaçınılmaz olarak, haset, kıskanç, kuşkulu olursun, seni istediğin şeylerden yoksun bırakabilecek kimselerden kuşku duyar, değer verdiğin şeye sahip olanlara tuzak kurarsın. Sonuç olarak, bu şeylerden birinden yoksun olmak, kaçınılmaz olarak tedirginlik nedeni olmanın da ötesinde, tanrılara karşı bile sürekli yakınma nedeni olacaktır. Tersine, kendi anlayışına duyduğun saygı ve ona verdiğin değer seni kendinden memnun bir insan yapacaktır: Toplumsal yaşama uyum sağlamış, tanrılarla kusursuz bir uyum içinde, yani onların senin için belirledikleri yazgıyı ne olursa olsun seve seve kabul etmeye hazır bir insan.

* * *

İnsanların davranışı ne tuhaf! Çağdaşlarını övmeye yanaşmazlar da, tutup onlardan sonra gelecek, hiç görmedikleri, hiçbir zaman da görmeyecekleri kişilerce övülmeye çok önem verirler. Senden önce gelenler sana övgüler düzmediler diye üzülmene benzer bu.

* * *

Bir şeyi başarmak sana zor geliyorsa, bunun insan yeteneğini aşan bir şey olduğunu düşünme hemen; tersine, bir şey olanaklı ve insanın yapabileceği bir şeyse, senin de onu başarabileceğini düşün.

* * *

Beden eğitimi sırasında kazara biri bizi tırmalar, ya da kafa vurursa, ona kızmayız, alınmayız, ya da bize kötülük etmek isteyen biri gibi kuşkuyla bakmayız ona; tetikte oluruz, kuşkusuz, ama düşmanımızmış gibi, ya da güvensizlikle değil, efendice kaçırırız ondan. Yaşamın başka alanlarında da böyle

davranmalıyız: Bizim gibi beden eğitimi yapanlardan gelebilecek şeyleri göz önünde tutmalıyız; çünkü dediğim gibi, güvensizlik ya da nefret duymaksızın önleyebiliriz onları.

* * *

Eğer birisi, fikirlerimin ve eylemlerimin yanlış olduğunu kanıtlayarak beni ikna ederse, seve seve değiştirim onları, çünkü benim aradığım gerçekliktir, gerçeklikten kimse zarar görmez, yanlışlarında ve bilgisizliklerinde direnenlerden başka.

* * *

Ben görevimi yerine getiriyorum; hiçbir şey alıkoyamaz beni bundan; ne cansız nesneler, ne ustan yoksun varlıklar, ne de doğru yolu bilmedikleri için yolunu şaşırınlar.

* * *

Her bireyin zihinsel ve fiziksel varlığında bir ancık zaman içinde ne çok şeyin olup bittiğini düşün; o zaman, evren dediğimiz uçsuz bucaksız bütünün içinde aynı zaman diliminde çok daha büyük sayıda şeyin olmasına şaşmazsın.

* * *

Biri sana Antoninus adının nasıl yazıldığını sorarsa, heceleri yüksek sesle tek tek vurgulayarak mı söylersin? Bu yüzden sana kızarsa, sen de ona kızarmısın? Yoksa dingince harfleri art arda sıralamaz mısın? Aynı biçimde, her işin bir dizi ardışık eylemden oluştuğunu düşün. Önündeki işi bu sırayı izleyerek, sinirlenmeden, öfkeye öfkeyle karşılık vermeksizin, yöntemine uygun olarak yap.

* * *

İnsanların, kendilerine uygun ve yararlı görünen şeyler için çaba harcamalarına izin vermemek ne acımasızca bir şey! Ama yanıldıkları için öfkeye kapıldığın zaman bir anlamda onların bu haklarını ellerinden alıyorsun. Aslında, senin yanlış dediğin şeyin, kendileri için uygun ve yararlı olduğuna inanıyorlar onlar. “Ama yanılıyorlar!” Güzel. Öyleyse, eğit onları, öfkeye kapılmadan, gerçeği göster onlara.

* * *

Beden daha savaşını sürdürürken ruhun savaşımı bırakması utanç verici bir şeydir.

* * *

Dikkat et, bir Caesar olma, erguvana¹⁴ boyama kendini; çünkü böyle şeyler oluyor. Öyleyse yalın, dürüst, namuslu, ölçülü, içten, haksever, dindar, iyiliksever, sevecen, işine bağlı biri olarak kal. Felsefenin seni eğittiği gibi kalmaya çaba göster. Tanrılara saygı duy, insanlara hizmet et. Yaşam kısadır; yer-yüzündeki varlığımızın biricik meyvesi, tanrısal yasaya uymak ve toplumun ortak yararına yönelik etkinliklerde bulunmaktır.

Her şeyde Antoninus’un¹⁵ gerçek bir öğrencisi gibi davran; onun, usun gerektirdiği gibi davranmakta gösterdiği çabayı, tutarlılığını, dine bağlılığını, serinkanlılığını, nezaketini, kendini beğenmişlikten arınmışlığını, şeylerin özünü kavramaktaki direngenliğini örnek al.

14 Kırmızı-mor arası bir renk. Eski Roma’da soyluların togaları erguvan renginde olduğundan, soyluluk belirtisi sayılır. Daha sonraları, Hıristiyanlık’ta, kardinallerin pelerinleri de bu renkteydi. Erguvan, bir tür deniz kabuğundan çıkarılan boyadan elde edilirdi. Burada, Marcus Aurelius’un sözleri, soy-luluğa özenme anlamına gelse gerek.

15 Marcus’u (ve Verus’u) evlat edinen imparator Antoninus Pius.

Onun, hiçbir savı inceden inceye düşünüp kavramadan reddetmemesini; kendisini haksız olarak kınayan insanlara, buna karşılık, onları kınamaksızın, nasıl hoşgörü gösterdiğini; hiçbir zaman aceleci davranmadığını; iftiralara kulak vermediğini; insanların karakterlerini ve eylemlerini; kınamaksızın, çekinmeden, kuşkucu davranmaksızın, safsatacılığa kaçmadan nasıl doğru olarak değerlendirdiğini; evinde, yatağında, giysilerinde, yemeklerinde, hizmetçilerinde nasıl azla yetindiğini; nasıl çalışkan ve direngen olduğunu; hafif bir perhiz sayesinde, alıştığı saatler dışında bedeninin gereksinimlerini karşılama gereğini duymaksızın sabahtan akşama dek işinin başından kalkmadığını; dostluklarında nasıl sağlam ve güvenilir olduğunu; fikirlerine açıkça karşı çıkılmasını nasıl hoşgörülle karşıladığını, birisi kendisinininkinden daha iyi bir fikir öne sürdüğünde nasıl memnun olduğunu; batıl inançlara kapılmaksızın tanrılara nasıl saygı gösterdiğini anımsa.

Böylece son saatin geldiğinde vicdanının onunki gibi temiz olması için onun örneğini izle.

* * *

Kendine gel, ayıl, uykudan uyan. Huzurunu kaçıran şeylerin düş olduklarına inan; uyanır uyanmaz önceden oldukları gibi gör onları.

* * *

Bedenden ve ruhtan oluşuyorum ben. Bedeni hiçbir şey ilgilen-dirmez, çünkü şeyleri birbirinden ayırt bile edemez. Zihne gelince, kendi etkinliklerinden başka hiçbir şey ilgilendirmez onu, ama etkinliklerinin tümü de onun kendi denetimi altındadır. Bunlar da onu ancak şimdi bakımından ilgilendirirler; çünkü geçmiş ve gelecek etkinlikleri de şu anda ilgilendirmez onu.¹⁶

16 Epiktetos'u; "denetimimiz altında" bulunan erdemle, denetimimiz dışında kalan "ilgisiz şeyler" (örn. varsıllık) arasındaki temel çelişkiyi bir kez daha anımsatıyor. Bu çelişki, burada, bedenle ruh ya da zihin arasındaki Platonik

* * *

El, bir elin; ayak, bir ayağın işini gördüğü sürece, onların ağrımaması doğaya aykırı değildir. İnsan için de, acı, insana özgü bir çabadan kaynaklandığı sürece doğaya aykırı değildir; doğaya aykırı olmadığı için, kötülük de değildir.

* * *

Soyguncular, ahlak yoksunları, ana baba katilleri, zorbalar nelerden zevk alıyorlar, düşün bir!

* * *

Zanaatçıların, kendilerini belli ölçüde uzman olmayanların zevkine uyarlamak isteseler de, gene de zanaatlarının ilkelere sıkı sıkıya bağlı olduklarını ve onlardan uzaklaşmaya katlanamadıklarını görmüyor musun? Mimarların ve hekimlerin kendi mesleklerinin ilkelerine; insanın, yaşamını yöneten ilkeye, tanrılarla paylaştığı usa duyduğundan daha çok saygı duymaları şaşılacak bir şey değil midir?

* * *

Asya ve Avrupa evrenin köşeleridir yalnızca; her okyanus bir su damlası; Athos dağı¹⁷ bir avuç toprak; bütün bir şimdiki zaman, sonsuzluğun bir ânıdır. Her şey küçük, değişken, bir şimşek çakımında yitip gidiyor.

Her şey oradan geliyor, doğrudan doğruya ortak yönetici ilkeden, ya da onun ikincil sonucu olarak. Bunun için, aslanın açık çeneleri, zehir, diken, bataklık gibi zararlı ne varsa, o yüce

çelişkiyle hemen hemen aynı olan bir çelişki ve Marcus'un belirgin özelliği olan şimdiki yaşama vurgusuyla birleştirilmiş.

17 *Athos dağı*: Kuzey Yunanistan'da büyük bir dağ.

ve soylu ilkelerin yan ürünleridir. Öyleyse, bunların saygı duyduğın şeylere yabancı olduklarını sanma, düşüncelerini her şeyin ortak kaynağına yönelt.

* * *

Şimdiki zamanda var olan şeyleri görmüş olan kişi, her şeyi görmüştür: Başı sonu olmayan zaman içinde olmuş ve olacak olan her şeyi. Çünkü her şey cins ve tür olarak her zaman birbirinin aynıdır.

* * *

Evrendeki her şeyin birbirine zincirlendiğini ve aralarındaki karşılıklı ilişkiyi düşün sık sık. Çünkü bunların tümü de, belli bir anlamda, birbiriyle bağıntılı, dayanışma içindedir; devinimlerinin gerilimi, maddenin uyumu ve birliği sayesinde birbiri ardı sıra gelirler.

* * *

İçinde bulunduğun duruma uyum sağla, aralarında yaşadığın insanları sev, ama gerçekten sev.

* * *

Her türlü alet, araç-gereç, yapıldığı işi görüyorsa iyidir; onu yapan kişi ürettiği şeyden bağımsızdır. Oysa bir doğal ilkenin yönettiği şeylerde, onları biçimlendiren, üreten güç sürekli olarak onların içindedir, orada kalır. Bu nedenle daha çok saygı duymalısın ona ve onun istemine göre davranırsan, her şeyin senin isteğine uygun olarak gelişeceğine inanmalısın. Bunun gibi, evrende her şey bütünü zihnine göre gelişir.

* * *

Senin isteminden bağımsız bir şeyi iyi ya da kötü bulursan, o kötülükten kaçmaz, ya da o iyiliği kaçırırsan, kaçınılmaz olarak tanrıları suçlar, bunların birinde ya da ötekinde başarısızlığa uğramandan sorumlu olan ya da gelecekteki başarısızlığının nedeni olacaklarından kuşku duyduğun insanlardan nefret edersin; bu tür şeylere belli bir değer verirse, hiç kuşkusuz haksızlık ederiz. Öte yandan, eğer yalnızca bizim denetimimize bağlı olan şeylerin iyi ya da kötü olduklarını düşünürsek, ne tanrıları suçlamamız, ne de başka insanlara karşı düşmanca bir tavır almamız için neden kalır.

* * *

Hepimiz tek bir amaç için birlikte çalışıyoruz, kimimiz bile- rek, anlayarak, kimimiz bilinçsizce, sanırım Herakleitos'un, "uykuda bile olsalar, evrende olup biten her şey için çalışır- lar, katkıda bulunurlar" dediği kişiler gibi. Herkes, evrende olup bitenlere kendince katkıda bulunur, hatta olup bitenden durmadan yakınan, onu önlemeye ya da ortadan kaldırmaya çalışanlar bile; çünkü evrenin böyle insanlara da gereksini- mi vardır. Öyleyse hangi yanda olacağına karar ver, çünkü evreni yöneten; senden nasıl yararlanacağını, seni hangi gru- ba koyacağını çok iyi bilir. Ama dikkat et, Khrysippos'un,¹⁸ o oyundaki aptalca ve gülünç dizesindeki gibi bir duruma düşme sakın.

* * *

Her bireyin başına gelen her şey bütüne yararlıdır. Aslında bu yeterli olmalı. Öte yandan, dikkatle bakarsan, şunu da görür-

18 *Khrysippos*: Solili Khrysippos (MÖ yakl. 280-207), en eski Stoacılığın başlıca temsilcilerinden biri. Alıntı, Plutarkhos'un *Moralia*'sındandır: Komedilerdeki gülünç dizelerin, evrendeki kötülük gibi (tanrısal bir bakış açısından bakıldı- ğında) iyicil bir işlevi olabilir.

sün: Bir insan için yararlı olan, genellikle öteki insanlar için de yararlıdır. Burada, “yararlı” sözcüğü genel anlamda, ne öyle ne de böyle olan şeyleri de kapsayacak biçimde anlaşılmalıdır.

* * *

Tıpkı tiyatrodan ve benzeri yerlerde, hep aynı sahnelerin yinelenildiğini göre göre sıkılman, tekdüzeliğin oyunu sıkıcı kılması gibi, yaşamın bütünü için de aynı şey söz konusudur. Çünkü her şey, tepeden tırnağa her zaman aynıdır, her zaman aynı nedenlerden doğar. Ne zamana dek sürecek bu böyle?

* * *

Her çeşit, her soydan, her meslekten ölüp giden onca insanı düşün her zaman. Philistion’a, Phoebus’a, Origanion’a¹⁹ dek gel. Sonra başka sınıftan insanlara geç. Bizden önce birçok güçlü hatiplerin, Herakleitos, Pythagoras,²⁰ Sokrates gibi birçok önemli filozofun; onlardan önce birçok yiğidin, onlardan sonra birçok komutanın, birçok kralın bizden önce gittikleri öte dünyaya göçeceğiz biz de. Bundan başka Eudoksos, Hipparkhos, Arkhimedes,²¹ Menippos²² ve onun gibi bu geçici, ölümlü yaşamı alaya almayı bilmiş başka birçok parlak zekâ, soylu ruh, çalışkan, girişken, yetenekli, yılmaz insan gibi.

Bütün bu insanların çoktan öldüklerini düşün. Bu insanlar ya da adları bile belleğimizden silinen bütün o insanlar için bunda

19 Bilinmeyen kişiler: Birincisi, bazılarınca Augustus’un çağdaşı olan mimograf Philistion’la özdeşleştirilir.

20 Samoalı filozof ve matematikçi, MÖ 531’de Büyük Yunanistan’a göçmüş, orada Croton’da, adıyla bilinen bir okul kurmuştur.

21 Ünlü bilginler: Knidoslu Eudoksos (MÖ yakl 390-340) matematikçi, astronom ve coğrafyacı; Hipparkhos: 2. yüzyılda yaşamış matematikçi, astronom ve coğrafyacı; Siracusalı Arkhimedes (MÖ yakl. 287-212), ünlü matematikçi ve astronom.

22 Gadaralı Menippos, MÖ 3. yüzyılda yaşamış önemli kinik yazar, Menippos yergisi denen bir yergi biçemi başlatmıştır.

korkunç olan ne var? Bu dünyada gerçekten değerli olan bir tek şey vardır: Her zaman gerçeğe ve adalete uygun olarak yaşamak, yalancılara ve adil olmayanlara karşı bile anlayışlı olmak.

* * *

Neşelenmek istediğinde, çevrende yaşayanların iyi niteliklerini düşün: Örneğin, birinin enerjisi, ötekinin sakınganlığı, bir üçüncüsünün cömertliği, bir başkasının bir başka niteliği. Hiçbir şey çevremizdeki insanların karakterlerine yansıyan erdemlerinin imgeleri kadar memnunluk verici değildir, özellikle hepsi de bir aradaysa. Öyleyse, bu örnekleri hep aklında tut.

* * *

Üç yüz libre²³ değil de, şu kadar libre ağırlıkta isen üzülmezsin değil mi? Yaşamak için sana şu kadar yıl verildi de, daha çok yıl verilmedi diye niçin üzülüyorsun, öyleyse? Çünkü sana verilen madde miktarıyla nasıl yetiniyorsan, sana verilen zamanla da yetinmelisin.

* * *

Onları ikna etmeye çalış ama onlar istemese de doğruluğun gerektirdiğini yap. Ama biri seni zorla engellemeye kalkarsa, boyun eğmeye ve dinginliğe başvur, incinme, böylece karşına çıkarılan engelden, başka bir erdemi ortaya koymak için yararlan. Us yürütme ve doğruyu yanlıştan ayırt etme yeteneğinin koşullara bağlı olduğunu ve olanaksız olanı yapmayı amaçlamadığını anımsa. Neyi amaçlıyordun öyleyse? “Tam da böyle bir doğrultuda davranmayı.” Bunu sağladın; tasarladığımız amaca ulaştık.

* * *

23 Yarım kilogramlık eski bir ağırlık ölçü birimi.

Ün peşinde koşan kendi yararının başkalarının etkinliğinde olduğunu düşünür; zevk düşkünü, kendi duygularında; sağ-duyusu olansa, kendi eylemlerinde olduğunu.

* * *

Verili bir olgu üstüne hiçbir kanıya varmamak, böylece zihnini sıkıntıya sokmamak insanın elindedir; çünkü şeylerin kendileri doğaları gereği, yargılarımızı oluşturmazlar.

* * *

Başkalarının söylediklerini dikkatle dinlemeye alıştırdı kendini ve olabildiğince konuşanın zihnine girmeye çalıştı.

* * *

Peteğe yararlı olmayan, arıya da yararlı olmaz.

* * *

Gemiciler kaptan hakkında, hastalar hekimleri hakkında kötü söz söylerlerse, kaptan tayfaların güvenliğini nasıl sağlar, hekim hastaları nasıl iyileştirebilir?

* * *

Dünyaya benimle birlikte gelen insanların kaç tane göçüp gitti?

* * *

Sarılığa yakalanmış olanlara bal acı gelir, kuduz olanlar sudan korkar, çocuklar için top güzeldir. Niçin öfkeleneyim, öyleyse? Yanlış düşüncelerin insanlar üstünde; ödün, sarılığa yaka-

lanmış, ya da zehrin kuduz köpek tarafından ısırılmış kişiler üstündeki etkisinden daha az mı etkisi olduğunu sanıyorsun yoksa?

* * *

Hiç kimse, senin kendi doğanın ilkelerine göre yaşamayı engelleyemez; evrensel doğanın yasasına ters düşen hiçbir şey başına gelmez.

* * *

Bunlar, bu memnun etmek istedikleri, ne biçim insanlar? Hangi amaçla, hangi eylemlerle! Zaman her şeyi nasıl da hızla örtecek, onca şeyi çoktan örttüğü gibi!

* * *

Kötülük nedir? Birçok kez gördüğün şeydir. Şunu aklından çıkarma: Olup biten her şey, birçok kez gördüğün bir şeydir. Nereye baksan hep aynı şeyleri göreceksin; antik tarih, daha sonraki çağların tarihi, yakın zamanın tarihi onlarla doludur; şimdi de kentlerimizi, evlerimizi onlar dolduruyor. Yeni olan hiçbir şey yok: Her şey kendini yineliyor ve hemen geçip gidiyor.

* * *

İlkeler ölmez. Onlara denk düşen düşünceler yok olmadıkça, nasıl ölebilirler? Ama onları sürekli olarak canlı tutmak sana bağlıdır. “Herhangi bir konuda oluşturmam gereken düşünceyi oluşturabilirim; bunu yapabiliyorsam, niçin kaygılanayım? Zihnimin dışında kalan şeyler, kendi başlarına hiçbir şey değildirler.” Bunu anladığında her şey yoluna girecektir. Yaşamına yeniden başlamak senin elindedir: Bunun için yaşadıklarını yeniden gözden geçir, çünkü yeniden yaşamak buna bağlıdır.

* * *

Gösterişli geçit törenleri, sahnede oynanan oyunlar, sığır ve koyun sürüleri, çatışan kılıçlar, köpeğe atılan bir kemik, bir balık havuzuna atılmış ekmek kırıntıları, karıncaların uğraşp didinmeleri, ürkmüş farelerin çılgınca koşuşturmaları, iplerinden çekilip oynatılan kuklalar.²⁴ Bütün bunları hoşgörüyü, küçümsemeden karşıla; aynı zamanda, bir insanın değerinin, ilgi duyduğu şeylerin değeriyle ölçüldüğünü aklından çıkarma.

* * *

Söylediğin her sözcüğü tart; attığın her adıma dikkat et. Verdiğin her kararın ne gibi sonuçları olacağını düşün. Bu ikinci durumda, amacın ne olduğunu daha başından gör; birinci durumda ise sözcüklerin ne anlama geldiğine dikkat et.

* * *

Zekâm bu işi yapmaya yeterli mi, değil mi? Yeterliyse, evrensel doğanın bana sağladığı bir alet gibi yaptığım işe uygularım onu. Değilse, ya o işi onu daha iyi yapabilecek olan birine bırakırım (bu durumda, sorumluluk gene de bende kalır) ya da, eğer bu olanaklı değilse, benim gözetimim ve desteğimle, yönetici ilkemin yol göstericiliğinde, o işi topluma uygun ve yararlı olacak biçimde sonuçlandırabilecek birinin yardımına başvurarak, o işi elimden geldiğince en iyi biçimde yapmaya çalışırım. Çünkü ne yaparsam yapayım, ister kendi başıma, ister bir başkasının yardımıyla, tek bir amaca, ortak yarara ve toplumla uyuma yönelmeliyim.

* * *

²⁴ Bu renkli imgeler büyük ölçüde kiniktir (özellikle *gösterişli geçit törenleri, sahne*).

Bir zamanlar ünlü olan ne çok insan çoktan unutuluşa yenik düştü. Onlara övgüler düzen daha nicesi çoktan göçüp gittiler.

* * *

Birinin sana yardım etmiş olmasından ötürü utanma; çünkü böylece, sana düşen görevi, bir kuşatmada surlara saldıran bir asker gibi yerine getirmiş olursun. Sakat olsaydın ve kendi çabanla duvara tırmanamaysaydın, ama bunu bir başkasının yardımıyla gerçekleştirebilseydin, ne yapardın?

* * *

Gelecek için kaygılanma; çünkü varman gerektiğinde, varacaksın oraya, şimdi yararlandığın usu da birlikte götürerek.

* * *

Her şey birbirine bağlıdır, onları birbirine bağlayan bağ kutsaldır: Hemen hemen hiçbir şey insana yabancı değildir. Çünkü her şey birbirleriyle ilişkili olarak düzenlenmiş olup birlikte evrenin düzenini oluştururlar. Var olan bütün şeylerden oluşan bir tek dünya vardır, onları kuşatan Tanrı tektir, öz tektir, yasa tektir, tüm düşünen varlıklarda ortak olan us tektir; gerçek de tektir, eğer aynı türden olan ve aynı usu paylaşan tüm varlıkların yetkinliği doğruysa.

* * *

Maddi olan her şey bir anda evrensel töze karışır; her şey bir anda yeniden evrensel usça emilir; her şeyin anısı bir anda sonsuzluğa gömülür.

* * *

Ussal bir varlık için, doğaya uygun olarak davranmakla usa uygun olarak davranmak aynı şeydir.

* * *

Dik dur, ya da başkaları ayakta tutsun seni.

Tek tek organizmaların organları gibi, ussal varlıklar da, ayrı ayrı bedenlerde olmalarına karşın, bir çeşit dayanışma içinde davranmak için oluşturulmuşlardır. Sık sık kendi kendine, “ben, ussal varlıkların oluşturdukları bütünün bir organıyım” diye yinellersen bu gerçeği daha iyi anlarsın. Ama eğer bütünün yalnızca bir parçası olduğunu söylersen, bu; henüz insanları bütün yüreğinle sevmeyi öğrenmediğin, iyiliği iyilik etmek için yapmaktan sevinç duymadığın, başkalarına iyilik ederken, bunu kendine iyilik ettiğin inancıyla değil, basit bir görev olarak yaptığın anlamına gelir.

* * *

Varsın, dışarıdan, bedenimin organlarına zarar verebilecek her türlü kötülük başıma gelsin; organlarım isterlerse yakınsınlar. Bana gelince, başıma gelenin bir kötülük olmadığını düşünürsem, ondan hiçbir zarar görmem; bunu düşünmemek bana bağlıdır.

* * *

Başkaları ne yaparlarsa yapsınlar, ne söylerlerse söylesinler, ben kendi adıma iyi bir insan olmalıyım. Tıpkı zümrüt –ya da altın yahut erguvan– kendi kendine durmadan şöyle diyormuş gibi: “Başkaları ne yaparlarsa yapsınlar, ne söylerlerse söylesinler, kendi adıma ben zümrüt olarak kalacağım, rengimi koruyacağım.”²⁵

25 Bu bölümün temel fikri şudur: Bütün insanlar temelde erdemli olma yetisine sahiptirler, bu nedenle, her birimiz için erdemli davranmak, doğamızı açığa vur-

* * *

Mutluluk iyi bir koruyucu ruh, ya da yönetici ilkedir. Öyleyse burada ne arıyorsun, imgelem? Tanrılar aşkına, geldiğin gibi git buradan, çünkü sana gereksinimim yok.²⁶ Her zamanki alışkanlığına uyarak geldin. Sana kızmıyorum; yeter ki, git.

* * *

Değişiklikten korkmak mı? Ama değişiklik olmazsa ne olabilir ki? Evrensel doğaya bundan daha yakın, daha değerli bir şey olabilir mi? Odun değişime uğramazsa, sıcak banyo yapılabilir misin? Besinler değişime uğramazsa beslenebilir misin? Değişim olmaksızın hangi yararlı şey meydana gelebilir? Öyleyse, senin kendi değişiminin de aynı nitelikte olduğunu, evrensel doğaya aynı biçimde gerekli olduğunu görmüyor musun?

* * *

Beni yalnızca bir şey kaygılandırıyor; insan doğasının istemediği şeyi yapmak, ya da onun istediğinden başka biçimde yapmak, ya da tam şu anda istemediği şeyi yapmak.

* * *

Yakında her şeyi unutacaksın; yakında herkes seni unutacak.

maktır, kendi usulümüzce de olsa. *Altın* ve *erguvan*, seçkin karakteri ve yüksek niteliği anırtıyor. Epiktetos da, Cicero da, “erguvan”ı aynı biçimde kullanmışlardır.

26 Geleneksel Yunan düşüncesinde *mutluluk*, iyi dışsal (Tanrı vergisi) koşullarla özdeşleştirilmiştir; öte yandan, genel olarak Yunan felsefesinde, mutluluk erdem gibi içsel niteliklerle özdeşleştirilmiştir. Burada, mutluluk; iyi bir yönetici ilke, ya da koruyucu ruhun sağladığı bir şey gibi betimleniyor. İmgelemle ilgili sözcükler, insanın imgeler, izlenimler tarafından “çekıştırilmemesi” gerektiğini belirtiyor.

* * *

Yanılığa düşen kişileri de sevmek, insana özgü bir şeydir. Bu insanların senin akrabaların²⁷ olduklarını, bilgisizlikten ya da ellerinde olmaksızın yanlış yaptıklarını; çok geçmeden senin de, onların da öleceğinizi, her şeyden önce de, sana hiçbir zarar vermediklerini, çünkü yönetici ilkenin, eskisinden daha kötü olmasına yol açmadıklarını düşününce onları sevmeyi başarsak.

* * *

Evrensel doğa, tözü balmumu gibi kullanır; önce bir at yapar, sonra onu eriterek bir ağaç, sonra bir insan, sonra başka bir şey yapmak için malzeme olarak kullanır; bunların her biri çok kısa bir süre sürdürür varlığını. Ama bir sandığın sökülmesi kötü bir şey değildir; parçalarının bir araya getirilerek oluşturulmasının kötü bir şey olmaması gibi.

* * *

Yüze yansıyan öfke, tam anlamıyla doğaya aykırıdır; sık sık olursa yüzün güzelliği gittikçe azalır, sonunda tümüyle yok olup gider, hiçbir zaman da yeniden canlandırılmaz. Bu nedenle, bundan, öfkenin usa aykırı olduğu sonucunu çıkarmaya çalış. Çünkü insan kendi hatasının bilincini de yitirirse, yaşamının ne anlamı kalır?

* * *

Şu anda gördüğün her şey çok geçmeden her şeyi yöneten doğa tarafından dönüştürülecek; onların özü yeni şeylere dönüşecek, onların özü de başka şeylere; dünya hep genç kalsın diye.

* * *

²⁷ *akraba*: Stoacı düşünceye göre, bütün insanlar birbirleriyle akrabadırlar.

Birisi sana bir haksızlık ederse, hangi iyi ve kötü kavramının ona bunu yaptırdığını düşün hemen. Böyle düşünürsen, ona acırsın, artık ne şaşkınlık duyarsın, ne öfke.²⁸ Çünkü ya onunla aynı iyi kavramına sahipsindir, ya da benzer bir iyi kavramına; o zaman onu bağışlamak zorunda kalırsın, çünkü benzer koşullarda sen de onunla aynı biçimde davranırsın. Ama onunla artık aynı iyi ve kötü kavramına sahip değilsen, şeylerin çarpıtılmış görülerine sahip olan kişiye hoşgörü göstermen daha kolay olacaktır.

* * *

Olmayan şeyleri, varmışlar gibi düşünme, var olan şeyler arasından en hoşuna gidenleri seç, eğer olmasalardı, onları nasıl isteyeceğini düşün. Ama sahip olmaktan mutluluk duyduğun şeyleri aşırı değerlendirmemeye alıştırdı kendini; yoksa bir gün onları yitirirsen sarsılırsın.

* * *

Kendi içine çekil. Yönetici ilkenin öyle bir doğası vardır ki, kendi kendine yeter; doğru olanı yaptığı zaman dinginlik bulur.

* * *

İmgelemi ortadan kaldır. İçgüdülerinin seni bir kukla²⁹ gibi çekip çevirmesine izin verme. Dikkatini şimdiki zamana çevir.

28 *acıma ve öfke* duymama: Ana fikir, Stoacıların acımayı olumlu bir anlamda değerlendirdikleri değil (dar anlamda, ussal olmayan bir “duygu”dur acı-mak). Ana fikir, Stoacıların, “ilgisiz şeylere” gereğinden çok değer vermekten kaynaklanan (örn. birisi malınızı çalarak size zarar verdiğinde) duygusal tepkilerden kaçınmaları gerektiğidir.

29 *kukla*: Bkz. Not 27. İnsanların, içgüdülerini tarafından kuklalar gibi oradan oraya çekilmelerine izin vermemeleri, Marcus Aurelius’un sevdiği, *Düşünceler*’de sık sık başvurduğu bir benzetimdir.

Senin ya da başkalarının başına gelenlerin bilincine varmayı bil. Her nesneyi nedensel ve özdeksel yönlerine ayır ve incele. Son saatini düşün. Bırak başkasının yaptığı yanlış ortaya çıktığı yerde kalsın.

* * *

Düşüncelerini sözcüklerle karşılaştıır. Olayları ve onları meydana getiren kişileri anla.

* * *

Ölüm üstüne: Eğer atomlardan oluşmuşsak ölüm ayrışmadır; ama eğer canlı bir bütün oluşturuyorsak, tükeniş ve başka bir yere göçmektir.

* * *

Acı üstüne: Eğer dayanılmazsa, ölüme götürür; uzun sürerse katlanılabilir. Zihin kendini soyutlayarak dinginliğini korur; böylece yönetici ilke zarara uğramaz. Acının zarar verdiği parçalara gelince, bunu açığa vursunlar, ellerinden gelirse.

* * *

Ün üstüne: [Ün peşinde koşanların] zihinlerine, hangi fikirlere sahip olduklarına, neden kaçındıklarına, neyi izlediklerine bak. Kumulların üst üste yığılarak, öncekileri gizlemeleri gibi, yaşamda da geçmişteki olayların, ardından gelenlerce hızla gizlenip yok olduklarını düşün, sonra.

* * *

“Düşünceleriyle tüm zamanı ve tüm tözü kucaklayan üstün bir zihnin insan yaşamına büyük bir önem verdiğini sanıyor

musun?” “Kesinlikle olanaksız” diye yanıtladı. “Ölüm düşüncesi böyle bir insanı korkutabilir mi?” “Kesinlikle hayır.”³⁰

* * *

Yüz, zihnin buyruğuyla, uygun bir anlatım, hoş giden bir görünüş edinirken, zihnin kendi buyruğuyla böyle bir anlatım ve görünüm edinememesi ne saçma.

* * *

“Nesnelere öfkelenme,
Çünkü bu onların umurunda bile değil.”³¹

* * *

“Olgun başaklar gibi biçilir yaşamımız,
Biri var olurken, biri yok olur gider.”

* * *

“İyilik ve adalet benden yana.”³²

* * *

“Ağlayıp sızlanmalarına, çırpınmalarına katılma onların.”³³

* * *

30 Yunan felsefesi ve yazınından bir dizi alıntının ilki; felsefi savları destekleyen şiirlerden alıntılar vermek, Stoacılığın, özellikle Khrysispos'un özelliğidir. Platon'un *Cumhuriyet*'inden bu alıntı, “filozof yapısı”nın erdemlerini, Stoacı bilge kişilere yorulan “kozmetik perspektif”i önceleyen bir biçimde betimlemektedir.

31 Euripides'ten.

32 Euripides'ten.

33 Yazarı bilinmiyor.

“Böyle birine şöyle yanıt verebilirdim ancak: ‘Bir insanın, çapı ne olursa olsun; yalnızca, her eyleminde, eyleminin haklı mı, haksız mı, iyi bir insanın mı yoksa kötü bir insanın eylemi mi olduğunu düşünecek yerde, yaşama ya da ölme olasılıklarını tartması gerektiğini düşünüyorsan, yanılıyorsun, dostum’.”³⁴

* * *

“Soylulukla iyiliğin birinin yaşamını ya da kendi yaşamını kurtarmaktan farklı bir şey olup olmadığını; insan adına layık bir insanın ne kadar yaşayacağı sorununu bir yana bırakmanın; yaşama sınıksız tutunmamanın ve bu konuları Tanrı’ya bırakmanın; kadınların söyledikleri gibi, ‘hiç kimsenin yazgısından kaçamayacağına’ inanmanın; yaşamak için kendisine bağışlanan zamanı olabilecek en iyi biçimde yaşamaya çalışmanın yerinde olup olmayacağını iyi düşün, dostum.”³⁵

* * *

Yıldızların devinimini, sen de onlarla birlikte dönüyormuşsun gibi izle; öğelerin nasıl birbirlerine dönüştüklerini düşün her zaman; çünkü bu gibi şeyleri düşünmek bizi şu ölümlü dünya yaşamının çirkefinden arıtır.

* * *

İnsan üstüne us yürütürken, dünyasal şeylere, yukarıdan bakıyormuş gibi bak: Kalabalıklara, ordulara, tarımsal etkinliklere, evlenmelere, boşanmalara, doğumlara, ölümlere, mahkemelerin uğultusuna, ıssız bölgelere, her çeşit barbar halka, bayramlara, yaslara, kamu yaşamına, her şeyin iç içe geçmişliğine, karşıtlardan doğan uyuma.

34 Platon, *Sokrates’in Savunması*.

35 Platon, *Gorgias*.

* * *

Geçmişe ve yönetim biçimlerindeki değişikliklere göz at; geleceği de öngörebilirsin, çünkü doğası hep aynı olacaktır, olayların şimdiki ritminden ayrılması olası değildir. Bu nedenle, insan yaşamını kırk yıl da inceleseydin, on bin yıl da, fark etmez. Daha fazla ne görebilirsin?

* * *

“Topraktan gelen toprağa döner,
Göksel bir tohumdan filizlenense
Göklere.”³⁶

Ya da: Atomları birbirine bağlayan güçler çözülünce duygudan yoksun öğeler de buna benzer bir biçimde dağılırlar.

* * *

“Rakibini alt etmekte daha iyi” ama ortak yarara kendini daha çok adanmış değil, olaylar karşısında ne daha serinkanlı, ne de komşularının yanlışlarına karşı daha bağışlayıcı.³⁷

* * *

Her yerde, her zaman, o ânın koşullarını seve seve kabul etmek, insanlara hakça davranmak, yeterince kavramadığın hiçbir şeyin zihnine sızmamaması için her düşüncene dikkat etmek gücünün sınırları içindedir.

³⁶ Euripides, *Khrysispos*.

³⁷ Baştaki alıntı, bir Isparta fıkrasını anımsatıyor: Yenilmiş bir güreşçi, rakibinin “daha iyi bir insan” olduğunu söyleyenlere, “Hayır,” demiş, “rakibini yenmekte daha iyi.” Marcus Aurelius “daha iyi” olma fikrini, ahlaksal üstünlüğe bağlıyor.

* * *

Başkalarının yönetici ilkelerine dönüp bakma, doğruca doğanın seni yönelttiği amaca bak: Başına gelenlerin onun aracılığıyla başına geldiği evrensel doğanın ve onun aracılığıyla yapman gerekeni yaptığın kendi doğanın. Herkes kendi yapısının gerektirdiğini yapmalıdır; bütün öteki varlıklar ussal varlıkların yararı için oluşturuldukları halde (tıpkı bütün öteki durumlarda, aşağı varlıkların, üstün varlıkların yararına oluşturulmaları gibi), ussal varlıklar birbirleri için var edilmişlerdir. Böylece, insan doğasının birincil ilkesi, toplumsal yararadır; ikincisi ise, bedenin tutkularına direnmektir; çünkü ussal ve zihinsel etkinliğin başlıca özelliği, kendine sınırlar koymak ve hiçbir zaman duyuların ya da içgüdülerin etkisine yenik düşmemektir. Bunların ikisi de hayvansal doğamıza aittir, us ise, uşak olmayı değil, egemen olmayı amaçlar. Haklı olarak, çünkü doğası gereği, bunlardan yararlanacak biçimde yönlendirilmiştir. Her ussal varlığın üçüncü ilkesi, acele yargıya varmaktan, kolay kandırılmaktan kaçınmaktır. Öyleyse, yönetici ilken, bu ilkelere sıkı sıkıya bağlı kalarak, doğru yolda ilerleyecek, böylece ona ait olan şeylerin tümüne sahip olacaktır.

* * *

Sanki ölmüşsün, sanki yaşamın yalnızca bu âna dek sürmüş gibi, sana kalan zamanı fazladan bağışlanmış gibi doğaya uygun olarak yaşamalısın.

* * *

Yalnızca başına gelen ve yaşamının dokusunu oluşturan şeyi sev. Senin için bundan daha uygun bir şey olabilir mi?

* * *

Başına ne gelirse gelsin, başlarına aynı şey gelince üzülen, şaşkına dönen, sızlanan insanları getir gözünün önüne. Şimdi nerede bu insanlar? Hiçbir yerde. Öyleyse? Sen de onlar gibi mi yapmak istersin? Doğalarına öylesine yabancı olan bu duyguları, onları kışkırtan ve onlara boyun eğdiren bu duyguları niçin onlara bırakarak, kendi adına, tümüyle, başına gelenlerden en iyi biçimde nasıl yararlanacağın üstünde odaklanmıyorsun? Çünkü böylece ondan yararlanabilir, malzeme olarak kullanırsın onu. Yeter ki dikkat et, yaptığın her şeyde kendine iyi bir görünüş sunmaya karar ver; şu iki noktayı aklından çıkarma: Nasıl davrandığın ahlaksal bakımdan önem taşır; kullandığın malzeme ise kendi başına ne iyi, ne de kötüdür.

* * *

İçini kaz; çünkü iyilik kaynağı içindedir, sen kazmayı sürdürdükçe fışkırır.

* * *

İnsanın bedeni, devinirken de, dinlenirken de sağlam durmalı, gevşemesine izin verilmemeli; çünkü zihnin, bir kimsenin zekâsını ve karakterini yüze yansıtması gibi, bir bütün olarak bedenden de aynı şey beklenmelidir. Ama bu görünüm, yapmacıksız olmalıdır.³⁸

* * *

Yaşama sanatı, bir dansçıdan çok, bir güreşçinin sanatı gibidir; art arda gelen darbeleri, önceden sezilenemeyenleri bile, ayaklarının üstünde sıkıca durarak savuşturmaya hazır olmak gerekir.

38 Bedensel devinimlerin karakter belirtmesi için bkz. Cicero.

* * *

Tanıklığına başvurmak istediğin insanların nasıl insanlar olduklarını ve ne gibi yönetici ilkelere sahip olduklarını düşün her zaman. Çünkü onların yargılarının ve dürtülerinin kaynaklarını incelersen, ellerinde olmaksızın tökezledikleri zaman onları suçlamazsın, senin adına tanıklık etmelerini de istemezsin.

* * *

“Hiçbir ruh isteyerek gerçekten yoksun kalmaz”³⁹; aynı şey adalet için de, ılımlılık için de, iyilikseverlik ve bu tür her şey için geçerlidir. Bunu hep aklında tutarsan, herkese daha hoşgörülü davranırsın.

* * *

Her acı karşısında şunu aklında tut: Bunda utanç verici hiçbir şey yok, yönetici ilkemizi bozamaz; çünkü ussal olduğu ve ortak yararı gözettiği sürece acı ona hiç zarar veremez. Dahası, birçok acılar için, Epikuros’un şu sözlerinden yardım um: “Acı ne katlanılmazdır, ne de sonsuz; sınırlarını göz önünde bulundurursan, kendi imgeleminle onu artırmazsan.” Şunu da anımsa: Birçok hoş olmayan şey aslında acı ile aynı şeydir, öyle olduklarını algılamasak bile; örneğin uyuşukluk, boğucu sıcak havada üstümüzde bir ağırlık duymamız, iştahımızın kaçması gibi. Bunun için bunlardan biri sana sıkıntı verdiğinde, kendi kendine şöyle de: “Acıya bırakıyorsun kendini.”

* * *

39 Alıntı Platon’un *Cumhuriyet*’ini çağrıştırıyor; Sokrates’in hiç kimsenin bile bile yanlış yapmadığı yolundaki paradoksuyla bağlantılı. (Bkz. Epiktetos). Epikuros’un haz ve acı kuramını anıştırıyor.

İnsansevmez birine karşı, onun insanlığa duyduğu duyguları duyma.

* * *

Karakterin yetkinliği şurada yatar: Her günü son günmüş gibi yaşamak, telaşsız, uyuşuk olmaksızın, yapmacıksız.

* * *

Ölümsüz tanrılar, sonsuz çağlar boyunca, onca sıradan insana katlanmak zorunda oldukları için kızmazlar; tersine, her durumda gözetirler onları. Peki sen, çok yakında gününü dolduracak olan sen, savaşı bırakacak mısın, sen ki o sıradan insanlardan birisin!

* * *

İnsanın, kendi kötülüğünden kaçınmaya çalışmaması –ki bu olanaklı bir şeydir– ama başkalarının kötülüğünden kaçınmaya çalışması –ki bu olanaksız bir şeydir– ne gülünç.

* * *

Ussal ve toplumsal yeti, ussallıktan ve toplumsal içgüdüden yoksun bulduğu her şeyi haklı olarak kendinden aşağı bulur.

* * *

Ne zaman bir iyilik etsen ve biri ondan yararlırsa, neden aptalların yaptıkları gibi, ayrıca üçüncü bir ödül beklersin, iyilik ettiğinin bilinmesini ya da buna karşılık sana iyilik edilmesini istersin?

* * *

Hiç kimse iyilik görmekten bıkmaz, iyilik etmek doğaya uygun bir davranıştır. Öyleyse, başkalarına iyilik ederek iyilik bulmaktan bıkma.

* * *

Dünyanın yaratılışı evrensel doğanın işidir; olup biten her şey onun zorunlu bir sonucudur. Yoksa her şey usun dışında kalır; evrensel usun çabasını yönelttiği en önemli olaylar bile. Bunu anımsamak, birçok sorunla daha dingince yüz yüze gelmeni sağlayacaktır.

* * *

Şu düşünce, boş gururdan kurtulmana yardım edecektir; yaşamının tümünü ya da en azından gençliğini izleyen dönemini filozof olarak yaşamak artık olanaksızdır. Felsefeden çok uzak olduğun, kendin için de, başkaları için de açık. Parlaklığını yitirdin artık, filozof olarak ün kazanmak senin için kolay olmayacak; yaşamının temeli karşı çıkıyor buna. Bunun için, durumu iyice kavradınsa, başkalarının hakkında ne düşüneceklerini bir yana bırak ve yaşamının geri kalanını, uzun olsun, kısa olsun, kendi doğanın istediği gibi yaşamakla yetin.

Öyleyse doğanın ne istediği üstünde düşün ve başka hiçbir şeyin yolunu saptırmasına izin verme; çünkü mutlu yaşamı bulmaksızın ne çok yollarda dolaşıp durduğunu yaşam deneyiminden biliyorsun: Ne usavurmalarda, ne varsıllıkta, ne ünde, ne tensel hazlarda ne de başka bir yerdedir mutlu yaşam. Öyleyse nerede bulacaksın onu? İnsan doğasının gerektirdiğini yapmakta. Peki bu nasıl yapılabilir? Güdüler ve eylemleri yönetecek sağlam ilkelere sahip olarak. Nelerdir bu ilkeler? İyi ve kötüyle ilgili, bize; insanı adil, ılımlı, yürekli ve özgür kılan şeylerden başka hiçbir şeyin iyi olmadığını; kötülöklere yol açan şeylerden başka hiçbir şeyin kötü olmadığını öğreten ilkelerdir.

* * *

Öfkeden patlasan da, onlar hep aynı şeyleri yapmayı sürdüreceklendir.

* * *

Her şeyden önce, kaygılanma: Çünkü her şey evrensel doğayla uyum içinde olur, çok geçmeden Hadrianus gibi, Augustus gibi, sen de bir hiç olacaksın. Bundan başka, önündeki soruna yönelt dikkatini ve dürüst bir insan olmanın görevin olduğunu anımsa; insan doğasının gerektirdiği şeyi hiç duraksamadan, sana en doğru görünen biçimde yapman gerektiğini unutma; ama bunu sevecenlik ve alçakgönüllülükle, yapmacıklığa kaçmadan yap.

* * *

Evrensel doğanın işlevi şudur: Burada olanı oraya aktarmak, onu dönüştürmek, oradan alıp başka bir yere taşımak. Her şey değişimdir, ama yeni olan şeyden korkmamızı gerektirmeyecek biçimde; bütün şeyler bildiğimiz şeylerdir, ama dağılımları da eşitçedir.

* * *

Her doğal varlık, doğru yolu izlerse kendinden memnun olur; ussal bir varlık; hiçbir yanlış ya da kuşkulu izlenimi onaylamadığı; dürtülerini yalnızca ortak iyiye yönelttiği; yalnızca kendi gücünün sınırları içinde kalan şeyleri aradığı ya da onlardan kaçındığı; evrensel doğanın ona ayırdığı her şeyi memnunlukla karşıladığı zaman doğru yolda ilerler. Çünkü evrensel doğanın bir parçasını oluşturur, tıpkı yaprağın doğasının, bitkinin doğasının bir parçasını oluşturması gibi; ne var ki, yaprağın

doğası, duyarsız, ustan yoksun bir doğanın parçası olduğu için engellerle karşılaşabilir, oysa insan doğası, engellenemeyecek, zeki ve adil bir doğanın parçasıdır; çünkü herkese değerine göre eşit olarak, zamandan, maddeden, nedenden, etkinlikten ve olaylardan payına düşeni verir. Ama sen her bakımdan birbirine benzeyen iki şey bulup bulamayacağına değil, birine ayrılan şeylerin toplamının, bir başkasına ayrılanların toplamına eşit olup olmadığına bak.⁴⁰

* * *

Artık okuyamıyor musun? Ama öfkeni dizginleyebiliyor, haza ve acıya egemen olabiliyor, ünün üstüne çıkabiliyor, kaba ve değer bilmez kişilere öfkelenmeyebiliyor, dahası, onlara yardım elini uzatabiliyorsun.

* * *

Pişmanlık, yararlı bir şeyi savsakladığın için bir çeşit kendi kendini kınamaktır. İyi olan şey, kaçınılmaz olarak, iyi bir insanın savsaklamaması gereken yararlı bir şeydir; öte yandan, gerçekten iyi olan hiçbir insan zevk veren bir şeyi savsakladığı için pişmanlık duymaz; demek ki zevk, ne iyi ne de yararlı bir şeydir.

* * *

Uyanmakta zorluk çektiğin zaman, toplumsal görevlerini yerine getirmenin yapınla ve insan doğasıyla uyum içinde olduğunu anımsa; oysa uyku, “us”tan yoksun hayvanlarla paylaştığın

40 Aurelius burada standart Stoacı görüşü dile getiriyor: Tüm doğal türlerin evrenin bütününde kendi iyilikleri ve yerleri olmakla birlikte, ussal hayvanlar (yetişkin insanlar) tepkilerini (“izlenimlere onaylarını”) ve eylemlerini, toplumsal eylemleri de kapsayacak biçimde, ussal {sözel} izlenim ve onaylara dayandırırılar.

bir şeydir; ama her yaratığın doğasına uygun olan, onun çok iyi bildiği, ona en elverişli, en hoşuna giden şeydir aynı zamanda.

* * *

Her duygu ve düşüncene –olanaklıysa– sürekli olarak fiziği, ahlakı, mantığı uygula.⁴¹

* * *

Kiminle karşılaşırsan, hemen, “Bu insanın iyi ve kötü hakkındaki düşünceleri nedir?” diye sor kendi kendine. Çünkü haz ve acı, bunların nedenleri, onur, onursuzluk, ölüm ve yaşam hakkında belli bir fikri varsa, onun belli bir biçimde davranması bana şaşırtıcı ya da tuhaf gelmez, tersine böyle davranmasının kaçınılmaz olduğunu düşünürüm.

* * *

İncir ağacının incir verdiğine şaşmak nasıl saçmaysa, aynı şey dünyanın doğası gereği verdiği meyveler için de geçerlidir. Bir hekimin bir hastanın ateşinin çıkmasına ya da bir gemi kapitanının rüzgârın ters yönden esmesine şaşması aynı derecede saçma olurdu.

* * *

Seni doğru yola yönelten birine hak vermenin ve fikrini değiştirmenin özgürlük belirtisi olduğunu anımsa. Çünkü bu senin, kendi yargına, dolayısıyla kendi usuna uygun olarak gerçekleştirdiğin kendi eylemindir.

41 Fizik, ahlak ve mantık, Stoacı felsefenin üç bölümünü oluşturuyordu. Bu üç bölümün üçü birlikte, bireyin insanlara ve nesnelere karşı tavrını belirliyorlardı.

* * *

Mademki sana bağılı, bunu niye yapıyorsun? Eğer başkasına bağılıysa kimi suçlayacaksın? Atomları mı yoksa tanrıları mı? İster birileri olsun, ister ötekiler, saçma bir şey olurdu bu. Hiç kimseyi suçlamamalısın. Eğer elinden geliyorsa, insanı düzelt; gelmiyorsa sorunun kendisini; onu da yapamıyorsan, suçlamak neye yarar? Çünkü hiçbir şey amaçsız yapılmamalı.

* * *

Ölen şey evrenin dışına çıkmaz. Burada kalır, ilksel öğelerine, evreni ve seni oluşturan öğelere dönüşür, ayrışır. Bu öğelerin kendileri de dönüşürler, ama bundan yakınmazlar.

* * *

Her şey, diyelim bir at, ya da asma, bir amaçla var olmuştur. Niçin şaşıyorsun buna? Güneş tanrısı derdi ki, "Bir amaçla doğdum ben," öteki tanrılar da öyle. Peki, sen, sen niçin doğdun? Keyfine bakmak için mi? Böyle bir düşünce doğrulanabilir mi?⁴²

* * *

Şu bedeninin içini dışına çevir, nasıl bir şey olduğuna bak, yaşlanıp hastalandığında, sefahatle ne hale geldiğine bak.⁴³ Övenin de, övülenin de, anımsayanın da, anımsananın da kısadır yaşamları. Bütün bunlar yeryüzünün küçük bir köşesinde olur, orada bile insanlar birbirleriyle uyum içinde değildirler, kendi kendileriyle bile. Dünyanın kendisi de evrende bir noktadan başka bir şey değildir.

42 Aurelius en yüce iyinin haz olduğunu öne süren Epikürosçu görüşe karşı çıkıyor.

43 Metin bozuk.

* * *

Karşındaki sorun neyse, onun üstünde odaklan, ister bir nesne, ister bir etkinlik, ister bir ahlak kuramı ya da sözcüklerin anlamı olsun.

Haklı olarak üzülüyorsun: Çünkü bugün iyi olacağına, yarın iyi olmayı yeğ tutuyorsun.

* * *

Banyo sana nasıl görünüyorsa –yağ, ter, kir, yağlı su, tümü de tiksindirici şeyler– yaşamın her parçası ve her nesne de tıpkı böyledir.

* * *

İnsana yaraşır şeyleri yapmakta bulur insan sevincini. İnsana yaraşır şeyler nelerdir? Kendi türünden olanlara nazık davranmak, duyulara güvenmemek, doğru düşünceleri yanlış düşüncelerden ayırt etmek, evrensel doğa ve onun kurallarına göre olup biten şeyler üstünde düşünmek.

* * *

Acı, ya beden için kötüdür –eğer öyleyse, bırak bedenin kendisi açığa vursun bunu– ya da ruh için; ama ruh dinginliğini ve serinkanlılığını koruyabilir, acıyı bir kötülük saymayabilir; çünkü her yargı, her dürtü, her istek ya da kaçınma içimizden doğar, kötü olan hiçbir şey oraya giremez.

* * *

Boş izlenimleri, kendi kendine sürekli olarak şunları yineleyerek sil at: “Ruhumda hiçbir kötülüğün, isteğin, huzursuzluğun bulunmaması bana bağlı; ama bütün şeylerin ger-

çek doğasına bakarak, değerine göre bunların her birinden yararlanmalıyım.” Doğanın sana bağışladığı bu gücü hiç unutma.

* * *

İster senatoda ister herhangi biriyle konuşurken, saygılı, yapmacıksız konuş. Yalın, açık seçik bir dil kullan.⁴⁴

* * *

Yaşamını eylem eylem kurmalısın, her biri olabildiğince iyi bir biçimde amacına ulaşırsa memnun olmalısın; her eyleminin amacına ulaşmasını hiç kimse engelleyemez. “Ama dışarıdan bir engel çıkabilir karşıma.” Bu, senin, en azından doğru, ılımlı ve ussal olarak davranmanı engelleyemez. “Ama belki de etkinliğin başka bir bakımdan engellenebilir.” O zaman, karşına çıkan engeli kabullenir, sana kalan olanaklı eyleme sağduyuyla yeniden eğilirsen, ilk eylemin yerini hemen söz konusu yaşam düzenine uyacak yeni bir eylem alacaktır.

* * *

Kurumlanmadan kabul et, duraksamadan vazgeç.

* * *

Yaşamını bir bütün olarak düşünüp kaygılanma. Geçmişte başına gelen, gelecekte de gelecek olan birçok çeşitli sıkıntıyı

44 Gerçeğin açık seçik ortaya konmasına, gerek geleneksel Roma, gerekse Stoacı ahlakçılar tarafından değer veriliyordu; bu, erken yaşlardan başlayarak Marcus Aurelius’un bir özelliği olmuştur; bu nedenle Hadrianus, ona “en gerçekçi” anlamında, “gerçek, doğru” anlamına gelen aile adı Verus’a uyarlayarak Verissimus (“en doğru”) adını vermiştir.

hep bir arada düşünme, karşına çıkacak her sıkıntı için kendi kendine şunu sor: “Bunda dayanılmaz, katlanılmaz olan ne var?” Yanıtın yüzünü kızartırdı! O zaman canını sıkan şeyin, gelecek ya da geçmiş değil, şimdiki zaman olduğunu anımsat kendine. Sıkıntını soyutlar, kendi başına alındığında ona katlanamayacağını düşündüğü zaman zihnine kızarsan, böylesine sınırlar içine sıkıştırıldığından sıkıntının gücü azalacaktır.

* * *

“Gözlerin keskinse, bak ve elinden geldiğince usa uygun olarak yargıla.”

* * *

Sana acı veriyormuş gibi gelen şey hakkındaki yargını ortadan kaldırırsan, kendin tam bir güvenlik içinde olursun. “Hangi kendin?” “Us.” “Ama ben us değilim ki!” “Elbette. Ama o zaman, us kendi kendine acı vermesin; eğer başka bir parçan acı çekiyorsa, bu konuda yargıya o varsın!”

* * *

Hayvansal doğa için duyuşsal algının karşısına çıkan bir engel kötü bir şeydir, içgüdüye karşı olan da. Aynı biçimde, bitkilerin doğasına zararlı olan engeller de vardır. Zihin için engel oluşturan bir şey, ussal doğaya zararlıdır. Şimdi bütün bunları kendine uygula. Acı mı duyuyorsun, haz mı? Buna karar verecek olan duyuşsal algıdır. İçgüdüünün karşısına bir engel mi çıktı? İçgüdüne sakınımsızca uyarsan, bu engel ussal bir varlık olan sana zarar verir. Ama eğer usun sınırlarına uyarsan, bundan ne zarar görürsün, ne de engellenirsin. Gerçekten, zihinden başka hiçbir şey zihne özgü olan hiçbir şeyi engelleyemez;

Çünkü ne ateş, ne demir, ne zorba, ne kara alma zihni hiçbir biçimde etkilemez. Bir kez “yalnızlık içinde yusuvarlak bir küre”⁴⁵ olduktan sonra, hep öyle kalır.

* * *

Kendi kendime acı vermek yaraşmaz bana, çünkü başkasına hiçbir zaman isteyerek acı vermedim.

* * *

Kimi bir şeyden haz duyar, kimi bir başkasından. Bana haz veren şey, yönetici ilkemin hiçbir zarara uğramamasını sağlamak, hiç kimseye ya da insanların başına gelen şeylerin hiçbirine sırtımı dönmemek, her şeyi iyi gözle görmek, onu değerine göre kabul edip kullanmaktır.

* * *

Şimdiki zamanı kendine uydurmaya alış! Geleceğe bırakacakları ünün ardına düşenler, o zamanki insanların da tıpkı bugün kendilerine bezginlik veren insanlardan farklı olmayacaklarını, üstelik onların da ölümlü olduklarını düşünemiyorlar. Önünde sonunda, onların gözünde ün sahibi olmanın, onların senin hakkında ne düşüneceklerinin ne önemi var senin için?

* * *

Beni alıp dilediğin yere savur. Orada da içimdeki koruyucu ruhun uygun durumda, yani, kendi yapısının gerektirdiği gibi olmaktan ve davranmaktan hoşnut olmasını sağlayaca-

45 “Yalnızlık içinde yusuvarlak bir küre”: Agrigentumlu Empedokles’ten alıntı; kozmosa bir birlik ve uyum olarak bakan bu alıntı, ileride tam olarak yeniden verilmiştir.

ğım. Ruhumun⁴⁶ bundan ötürü acı çekmesi, aşağılanması, küçük düşmesi, ezilmesi, kösteklenmesi, korkuya kapılması için bir neden var mı? Bütün bunlara değen bir şey bulabilir misin?

* * *

İnsanın başına insan için doğal olmayan hiçbir şey gelemes; ne bir öküzün başına, öküz için doğal olmayan bir şey, ne asmanın başına asma için doğal olmayan bir şey, ne de bir taşın başına taş için doğal olmayan bir şey gelebilir. Eğer her varlığın başına yalnızca alışılmış ve doğal olan şey geliyorsa, niçin yakınsın? Evrensel doğa hiçbir zaman katlanamayacağı bir şey getirmez sana.

* * *

Bir dış nedenden ötürü üzülyörsen, aslında canını sıkın bu değil, onun hakkındaki yargındır, bu yargıdan her an vazgeçebilirsin. Ama seni üzen kendi karakterinden kaynaklanan bir şeyse, yargını düzeltmeni kim engelleyebilir? Aynı biçimde, seni üzen şey; doğru bulduğun bir eylemi yerine getirememekse, kendini üzüntüye kaptıracak yerde, niçin o eylemi yapmakta direnmiyorsun? “Ama yolumu kesen çok güçlü bir engel var.” O zaman üzülmemelisin, çünkü başarısızlığının nedeni senin usuna dayanmıyor. “Ama bu işi yapamazsam, yaşamamın hiçbir anlamı kalmaz.” Öyleyse, hedefine ulaşan birinin yaşamına son vermesi gibi, yoluna çıkan engellere kin duymaksızın, dingince ayrıl yaşamdan.

* * *

46 *Ruh*: Burada, ruh; “zihin/yönetici” ilke (yani *koruyucu-ruh*) ile özdeşleştiriliyor, oysa bazen onun karşıtı olarak gösteriliyor.

Hıyar acı mı? At onu. Yolunda böğürtlen çalıları mı var? Çevresinden dolan. Bu kadarı yeter “Yeryüzünde bunlar niçin var?” diye sorma, yoksa doğabilimciyi güldürürsün kendine, tıpkı bir marangozu ya da bir ayakkabıcıyı işliklerinde, yongalar, talaşlar gördüğün için kınayacak olsan sana gülecekleri gibi. Gene de, bunların döküntülerini atacakları bir yerleri vardır, oysa evrensel doğanın kendi dışında hiçbir şeyi yoktur, ama doğanın ustalığının olağanüstü yanı; dışarıdan başka hiçbir malzemeye ya da artıkları atmak için bir yere gereksinim duymaksızın, içindeki ona eskimiş, yıpranmış, yararsız görünen her şeyi dönüştürerek yepyeni şeyler yaratmasıdır. Kendi yeri, kendi malzemesi, kendi hüneri yeter ona.

* * *

Eylemlerini savsaklama, sözlerin karışık, düşüncelerin düzensiz olmasın; ruhun ne kendi içine kapansın, ne de taşsın; kendine zaman ayr.

Seni öldürürler, parça parça ederler, lanetler yağdırırlar arkandan. Zihninin arı, dengeli, ılımlı ve adil kalmasını engelleyebilir mi bütün bunlar? Biri, duru bir tatlı su kaynağının⁴⁷ başında durup ona lanetler yağdırsa da, kaynak içilebilir suyunu fişkırtmayı sürdürür; içine çamur ya da gübre atsa, çabucak onu dağıtır, sürükleyerek götürür, geriye hiç kir kalmaz. Öyleyse içinde durgun bir su birikintisi değil, sürekli bir kaynak oluşturmak için ne yapmalısın? Özgürlüğüne, sevecenlik, yalnılık ve alçakgönüllülüğe sıkı sıkıya bağlı kalmalısın.

* * *

Evrenin varlığını bilmeyen, kendisinin de nerede olduğunu bilmez. Evrenin hangi amaçla var olduğunu bilmeyen, dün-

47 *Duru bir tatlı su kaynağı*: Bu imge Stoacıların bütün insanların erdemli olma yeteneği olduğu savına uygun düşmektedir.

yanın ne olduğunu bilmediği gibi, kendisinin kim olduğunu da bilmez. Bu sorunların yalnızca birini bile geçiştiren kişi, kendisinin ne amaçla doğduğunu da bilmez. Peki, ama kendilerinin nerede ya da kim olduklarını bilmeksizin, alkışlayanların övgüsünden kaçan ya da onun ardına düşen kimse hakkında ne diyeceksin?

* * *

Saatte üç kez kendini lanetleyen bir insandan övgü bekler misin? Kendi kendini memnun edemeyen bir insanı memnun etmek ister misin? Ya da hemen hemen her yaptığından ötürü pişmanlık duyan bir insanın kendi kendinden memnun olduğu söylenebilir mi?

* * *

Seni kuşatan havayı soluyarak paylaşmakla yetinme, bundan böyle her şeyi kuşatan zihni de paylaş. Çünkü zihnin gücü her yana yayılır; tıpkı havayı solur gibi, onu solumak isteyen kişinin içine işlemeye hazırdır.⁴⁸

* * *

Güneşin ışığı yukarıdan gelir, her yönde yayılır, ama yok olmaz. Işığın yayılışı bir genişlemedir. Bir güneş ışınının ne olduğunu, karanlık bir odaya bir aralıktan giren güneş ışığını inceleyerek anlayabilirsin: Doğru çizgi halinde uzanır, karşısına çıkan ve onun havada öteki tarafa geçmesini engelleyen ilk katı cisme dayanıyor gibidir; ne kayar, ne aşağı düşer, orada durur. Zekânın ışığının yayılması ve genişlemesi de buna

48 Stoacılıkta zihin “soluk” (*pneuma*) aracılığıyla çalışır; Tanrı (tanrısal zihin) hava ile değil ateşle bağıntılıdır, ama gerek hava gerek ateş, su ve toprağın tersine, etkin, canlandırıcı öğeler olarak tasarlanmıştır.

benzer bir biçimde olur; hiçbir biçimde akıp gitme değil, bir yayılmadır; karşılaştığı engeller üzerinde zorlayıcı ve şiddetli bir etki yaratmaz; batmaz da, kımıltısız durur ve üstüne düş-tüğü nesneyi aydınlatır; çünkü bu nesne onu yansıtmazsa, kendini onun ışığından yoksun bırakır.

* * *

Ölümden korkan; ya bilincin yitmesinden ya da onun değiş-mesinden korkar. Ama eğer bilinç artık yoksa hiçbir kötülü-ğün bilincine varmazsın; eğer farklı bir bilince sahip olursan, yalnızca başka türlü bir varlık olursun ve yaşamın sona ermez.

* * *

İnsanlar birbirleri için dünyaya gelmişlerdir. Bu nedenle onları eğit ya da katlan onlara.

* * *

Ok bir yöne gider, zihin bir başka yöne. Ama gene de, zekâ, ilgilendiği sorun üstünde bütün dikkatini odaklarsa, ok gibi dosdoğru uçar ve hedefine varır.

* * *

Her insanın yönetici ilkesinin derinliklerine gir, her insanın da senin yönetici ilkenin derinliklerine girmesine izin ver.

* * *

Her kim haksızlık ederse, günah işler. Evrensel doğa, ussal varlıkları birbiri için, birbirlerine hiç zarar vermeksizin, her birinin hak ettiğiince birbirlerine karşılıklı yardım etsinler diye

yaratmıştır. Her kim onun isteğine karşı gelirse, tanrıların en yücesine saygısızlık etmiş olur, çünkü evrensel doğa, varlıkların doğasıdır, varlıklarsa var olan tüm gerçekliklere sıkı sıkıya bağlıdır.⁴⁹

Yalan söyleyen kişi de aynı Tanrı'ya karşı günah işler; bu Tanrı'nın bir adı da Hakikat'tir ve bütün hakikatlerin ilk nedenidir. Bu nedenle, her kim bile bile yalan söylerse, yalan söyleyerek haksızlık ettiği için inansızlık etmiş olur; istemeden yalan söyleyense, evrensel doğaya aykırı davrandığı ve evrenin doğal uyumuna karşı çıkarak düzensizlik yarattığı için inansızdır. Gerçeğe aykırı bir yola giren kişi de evrenin doğal uyumuna karşı çıkmıştır, çünkü doğanın ona bağışladığı yeteneği öylesine ihmal etmiştir ki, artık doğruyu yanlıştan ayırt edecek durumda değildir.

İyi bir şeymiş gibi hazın ardından koşan, kötü bir şeymiş gibi acıdan kaçan kişi de inansızdır. Böyle bir insanın, evrensel doğayı sık sık iyilerle kötüler arasında ayırım gözetmeksizin zevkleri ve güçlükleri eşit olarak dağıtmakla suçlaması kaçınılmazdır; çünkü kötüler çok kez zevk içinde yaşarlar ve bunu sağlayan şeylere bol bol sahiptirler, iyilerse acıyla ve acıya yol açan şeylerle karşılaşır.

Acıdan korkan kuşkusuz dünyada şeylerin doğal düzeninin bir parçası olarak meydana gelecek şeylerden korkacaktır; bu başlı başına inansızlıktır; zevkin ardına düşen kimse ise haksızlıktan kaçınmayacaktır, bu ise apaçık inansızlıktır. Öte yandan, kim doğaya tüm uyumu içinde uymak isterse, evrensel doğanın yansız olduğu şeylere karşı yansız olmalıdır, çünkü doğanın, her ikisine karşı da ilgisiz olmasaydı, birbirine karşıt iki şey yaratmış olmayacağı açıktır. İşte bu nedenle, evrensel doğanın yansız bir

49 Bu bölüm, bazı karakteristik Stoacı temaları daha geniş olarak ele almaktadır: Evrenin dört bir yanına düzen/yazgı/Tanrı yayılmıştır; bütün insanlar, doğal erdem yetisine sahiptirler; "ilgisiz şeyler"i iyi ya da kötü şeylerle karıştırmak, ussal varlıklar olarak doğamıza aykırı davranmak; evrene ve evrendeki tüm olaylara yayılmış olan ussallık/yazgı/ tanrısal öngörüye karşı gelmektir.

tutum aldığı acıya ve hazza, ölüme ve yaşama, onursuzluğa ve onura karşı ilgisiz kalmayan kişi açıkça günah işler.

Doğanın bu şeylerden yansız bir biçimde yararlandığını söylerken, her şeyin doğal neden-sonuç ardışıklığıyla birbirini izlediğini, var olan her şeye karşı yansız olduğunu; varlıklarının tanrısal öngörünün ilk nedeninin sonucu olduğunu söylemek istiyorum; bu ilk neden, başlangıçtan yola çıkarak, var olacak her şeyin belli ilkelerini oluşturduktan, gerekli maddeleri, dönüşümleri ve bunların sırasını izleyecek şeyleri üretme güçlerini belirledikten sonra, bu dünyanın düzenini oluşturur.

* * *

Bu dünyadan yalanı, ikiyüzlülüğü, uçarlılığı, kendini beğenmişliği hiç tatmadan ayrılmak kuşkusuz en bilgece şey olurdu; en azından, son soluğunu bunlardan ticsinmiş olarak vermek, şanssız bir deniz yolculuğundan sonra acil manevra yapmak gibidir. Yoksa kötülüklerine bağlı kalmayı mı yeğliyorsun, deneyimin seni bu beladan kaçmaya razı etmedi mi hâlâ? Çünkü zihnin bozulması, bizi kuşatan havanın bozulmasından, kirlenmesinden daha ciddi bir vebadır:⁵⁰ O veba salt hayvanları etkiler, bu ise insanlığımızı ortadan kaldırır.

* * *

Ölümü küçümseme, seve seve karşıla onu, çünkü o da doğanın istediği şeylerden biridir. Tıpkı gençlik ve yaşlılık, büyüme ve olgunlaşma, dişlerin ve sakalın çıkması, saçların ağarması, döllenme, gebelik, doğum ve yaşamın mevsimlerinin getirdiği bütün öteki doğal işlevler gibi, çözülüp dağıl-

50 *veba*: Her ne kadar bu sözcük geniş anlamda (bela, felaket, yıkım vb anlamında) kullanılıyorsa da, Marcus'un, Verus'un orduları tarafından 166-167 yıllarında Doğu'dan getirilen veba konusundaki bilgisinin sözcüğün anlamını keskinleştirdiği söylenebilir.

mamız da böyledir. Öyleyse, us yürüten insana özgü olan; ölüm karşısında ne yüzeysel, ne düşman, ne öfkeli olmak, onu yaşamın doğal olgularından biri olarak beklemektir; doğmamış çocuğunun karının dölyatağından çıkacağı âni nasıl bekliyorsan, ruhunun bedensel kabuğundan çıkacağı âna da öyle hazırla kendini.

Bundan başka, beylik, ama yüreği yatıştıran bir kural istiyorsan; ölüm karşısında durup ardında bırakacağın maddesel nesneleri ve ruhunun artık hiç bulaşmayacağı alışkanlıkları düşünmek, seni tam anlamıyla dingin kılacaktır. Çünkü her ne kadar bu tür insanlardan etkilenmemen, tersine onlara özen göstermen, sabırla katlanman gerekiyorsa da; ölümün seni, seninle aynı fikirleri paylaşan insanlardan ayırmayacağını hiç unutmamalısn. Gerçekten de, tek başına bu düşünce seni yeniden yaşama bağlayabilir: Senin ilkelerini benimsemiş insanlarla birlikte yaşama olanağı sağlayabilir sana. Oysa ortak bir yaşamı uyumsuzluk içinde yaşamının ne denli bezdirici olduğunu, bunun seni, “Çabuk gel, ey ölüm, yoksa ben de kendimi yitirebilirim” diye bağırarak noktaya getireceğini düşün.

* * *

Her kim bir suç işlerse, kendine karşı yapar bunu; her kim haksızlık ederse, kendine haksızlık eder, kendine kötülük eder.

* * *

Kişi yalnızca yaptığından ötürü değil, yapmadığından ötürü de haksızlık eder.

* * *

Ortak öğeleri olan bütün varlıklar aynı türden şeylerle birleşme eğilimindedir. Topraktan yaratılan her şey toprağa

yöneler, her sıvı başka sıvılarla birlikte akma eğilimindedir, havasal varlıklar da aynı şeyi yaparlar, öyle ki onları birbirinden ayrı tutmak için araya engeller koymak gerekir. Ateş, onu oluşturan öğeler nedeniyle yükselme eğilimindedir, ama yeryüzünde yanmaya öylesine hazırdır ki, biraz kuru herhangi bir madde kolayca tutuşturur onu; çünkü yanmayı engelleyen şey, çok küçük bir oranda karışmıştır ona. Böylece, ortak ussal doğaya katılan her varlık, her zaman kendisine benzer olana daha da çok yöneliktir; çünkü görelilik olarak geri kalan bütün varlıklardan ne denli üstünse, kendi türünden olanlarla birleşmeye, onlarla kaynaşmaya o denli eğilimlidir.

Ussal olmayan varlıklar arasında da daha en başından beri arı topluluklarına, sürülere, yuvada beslenen yavru kuşlara, hatta sevgiye benzer bir duyguya dayalı birlikteliklere rastlanıyordu; çünkü daha o düzeyde, bu varlıklarda bir ruh bulunuyordu ve bunlar üstün olduklarından, birleşme eğilimleri, bitkilerde, madenlerde ya da odunda olduğundan daha büyüktü.

Ussal varlıklar arasında siyasal topluluklara, devlet örgütlerine, dostluklara, ailelere, toplumlara, savaş zamanında antlaşmalara ve ateşkes anlaşmalarına rastlanıyordu. Daha da yüksek olan varlıklar arasında, yıldızlarda olduğu gibi, birbirlerine uzak oldukları halde, bir çeşit birlik vardı. Böylece varoluş basamaklarında ne denli yükselinirse, birbirinden çok uzak varlıklar arasında bile bir duygudaşlık oluşabilir.

Şimdi de günümüzde ne olduğuna bak: Yalnızca ussal varlıklar, onları birbirine iten bu birleşme eğilimini unuttular, bu kendiliğinden birlikte akış yalnızca onlar arasında görülmüyor artık. Ama birbirlerinden kaçarken bile, dört bir yandan kıskıvrak yakalanırlar, doğanın gücü çok büyüktür çünkü. Söylediklerime dikkat edersen, bunu anlarsın: Yeryüzünün topraksal öğeleriyle herhangi bir bağı olmayan bir dünyasal

öge bulmak hiç kuşkusuz, tüm öteki insanlardan tam anlamıyla koparılmış bir insan bulmaktan daha kolaydır.⁵¹

* * *

İşini, harcadığın çaba seni mutsuz kılıyormuş gibi, ya da acınma yahut takdir beklediğin için değil, istediğin için yap: Kendini yapman gereken şeye ver ya da ortak yararın gerektirdiği gibi çekil.

* * *

Bugün her türlü terslikten kaçındım, çünkü benim dışımda değil, içimde, onlarla ilgili olarak vardığım yargılardaydılar.

* * *

Her şey hep aynıdır: Deneyimde alışılmış, zamanda geçici, maddede kötü; şimdi tümü de tastamam toprağa verdiklerimiz zamanındaki gibiler.

* * *

Şeylerin hepsi de kapının dışında duruyorlar, kendi kendilerine, kendileri hakkında hiçbir şey bilmeksizin, hiçbir şey açıklamaksızın. Öyleyse, onlar hakkında yargıya varan nedir? Yönetici ilkemiz.

51 Bu bölüm, Stoacı felsefenin temelindeki belli düşüncelere belirgin bir renk vermektedir. Bu düşünceler şunlardır: 1) Evrenin, dört öğeden oluştuğu, bu öğelerin en yükseğinin ateş olduğu, bütüne yayıldığı ve bütünü "tasarımlandırdığı" ve Tanrı'yla özdeşleştiği; 2) insanları (ussal varlıkları) da kapsayacak biçimde bütün hayvanların doğal olarak bir araya gelip bağlar oluşturma eğiliminde oldukları. Marcus, hayvanların toplumsal içgüdülerini; yapılarındaki kendini açığa vurmaya çabalayan ateş ögesi olarak görmektedir; çünkü ussal hayvanlar (ergin insanlar) için, bu süreci ileri götürmemek, daha yüksek, daha "ateşli" ussal yapılarını ortaya koymayı başaramamaktır.

* * *

Ussal ve toplumsal varlığın iyiliği ve kötülüğü, duyumsadığı şeyde değil, yaptığı şeydedir; erdeminin ve erdemsizliğinin duyumsadığı şeyde değil, yaptığı şeyde olması gibi.

* * *

Havaya atılan bir taş için ne yeniden yere düşmek kötü bir şeydir, ne de yükselmek iyi bir şey.

* * *

İlkelerinin derinliklerine in, korktuğun yargıçların kim olduklarını göreceksin; kendileri için ne tür yargıçlar olduklarını da.

* * *

Her şey dönüşür, sen de sürekli bir dönüşüm içindesin ve bir anlamda, sürekli bir çözülme içinde. Tüm evren de böyledir.

* * *

Başkasının yanlışı onu yapana bırakılmalı.

* * *

Bir etkinliğin, bir girişimin, bir yargının sona ermesi bir duraklama, bir tür ölümdür, bir kötülük değildir. Şimdi, örneğin yaşamın çeşitli dönemlerini düşün, çocukluk, ergenlik, gençlik, yaşlılık: Bunlarda da her değişiklik bir ölümdür. Bunda korkulacak ne var? Şimdi de dedenin, sonra annenin, sonra seni evlat edinen babanın yönetiminde geçirdiğin yaşamı düşün; gördüğün tüm değişiklikler, dönüşümler, sona ermeler karışısında, bir kez daha, “Bunda korkulacak ne vardı?” diye sor

kendi kendine. Böylece, tüm yaşamının sona ermesinde, ke-sintiye uğramasında, dönüşmesinde de korkacak bir şey yok.

* * *

Biri seni suçlar, senden nefret eder ya da birileri seni incitecek şeyler söylerse, ruhlarına yakından bak, ne tür insanlar olduklarını gör. Senin hakkında şöyle ya da böyle bir fikir oluşturacakları için kendine eziyet etmene değmediğini anlayacaksın o zaman. Gene de, onlara iyi niyet göstermelisin; çünkü doğal olarak senin arkadaşlarındır onlar. Tanrılar da; düşler, kehanetler aracılığıyla gönüllerinde yatan şeyleri elde etmelerini sağlamak için her türlü yardımı yaparlar onlara.

* * *

Evrenin dönüşümleri hiç değişmez: Yukarıya ve aşağıya, çağdan çağ.

Ya evrenin zihni her durum için bir girişimde bulunur, eğer böyleyse bunun sonucunu kabul edersin, ya da başlangıçta her zaman için geçerli tek bir girişi olmuştur ve ondan türeyen her şey onun zorunlu sonucundan başka bir şey değildir; öyleyse neden kızıyorsun? Evren Tanrı tarafından yaratılmışsa, o zaman her şey yolundadır; ama eğer rastlantılarla, bir biçimde molekül ve atomlarca yönetiliyorsa, gene de sen rastlantılar tarafından yönetilmek zorunda değilsin.

Çok geçmeden toprak üstümüzü örtecek, sonra toprak da bir başka şeye dönüşecek, sonra o başka şey de bir başka şeye dönüşecek, bu böyle sonsuza dek sürüp gidecek. Bu sonu gelmez değişim ve dönüşüm dalgalarını ve onların hızını düşünen kişi, ölümlü olan her şeyi küçümseyecektir.

* * *

Dizi dizi insanlara, onların sayısız törenlerine, fırtınalı ve dingin havada yaptıkları deniz yolculuklarına, doğan, birlikte yaşayan, sonra göçüp giden çeşit çeşit insanlara yukarıdan bak. Bir zamanlar başkalarının yaşadıkları yaşamı, senden sonra yaşanacak yaşamı ve şu anda yabancı halklar arasında yaşanmakta olan yaşamı düşün; kaç kişinin senin adını bile bilmediğini, bilenlerin kaçının çok geçmeden unutacağını, belki de şu anda seni övmekte olan kaç kişinin çok geçmeden seni yereceğini düşün; ne anıların, ne ünün ne de başka herhangi bir şeyin adını anmaya bile değmeyeceğini düşün.

* * *

Dış nedenlerden kaynaklanan olaylar karşısında etkilenmezlik; nedeni senden kaynaklanan eylemlerde doğruluk: Başka bir deyişle, biricik amacı, toplumun yararına davranmak olan dürtü ve eylemler; çünkü bu senin ikinci doğandır.

* * *

Sana sıkıntı veren yüzeysel şeylerden kendini kurtarmaya gücün yeter; çünkü bunlar yalnızca senin imgeleminde vardır; o zaman tüm evreni kucaklamak, öncesiz sonrasız zamanı kavramak, her şeyin hızla dönüşümünü ve doğumla ölüm arasındaki mesafenin ne denli kısa, doğumdan önceki zamanın ne denli uzun olduğunu, ölümün ardından gelecek zamanın da nasıl eşit ölçüde sınırsız olacağını kavramak için geniş bir yer açacaksın kendine.

* * *

Şu anda gördüğün her şey çok geçmeden yok olacak, onların yok olduğunu görenler de sıraları gelince yok olacak; yaşlı ölen, vakitsiz ölenle aynı yaşta olacak.

* * *

Onların yönetici ilkeleri nelerdir? Hangi amaca yöneltmişlerdir çabalarını, hangi nedenlerle sever, onurlandırır! Onların ruhlarını çıplak görmeye alış.⁵² Eleştirilerinin zarar verdiğini ya da övgülerinin yarar getirdiğini sanırlar, ne haddini bilmezlik!

* * *

Utanmazın biri seni incitirse, hemen şunu sor kendi kendine: “Dünyada utanmazların bulunmaması olanaklı mıdır?” Olanaksızdır. Öyleyse olanaksız olanı isteme; çünkü bu insan da dünyada var olması kaçınılmaz olan utanmazlardan biridir. Bu düşünceyi, bir hırsızla, bir hainle, ya da başka bir kötü insanla karşılaştığında da aklında tut, çünkü bu tür insanların var olmamalarının olanaksızlığını anımsar anımsamaz, onlara daha kolay katlanırsın.⁵³

Başka yararlı bir şey de, kendi kendine şunu sormandır: “Bu kötülükle baş edebilmemiz için doğa bize hangi erdemi vermiştir?” Çünkü doğa, örneğin, duyarsızlara karşı nezaketi, başka durumlar için de böyle panzehirler bağışlamıştır; yoldan sapmış birine doğru yolu göstermek her zaman gücümüzün sınırları içindedir. Çünkü yanlış yapan herkes, onun için saptanmış olan hedefi kaçırmış, bu nedenle de yoldan çıkmış biridir. Hem sonra, sana ne zarar vermiştir bu kişi? Çünkü kendilerine öfkelendiğin bu kimselerin hiçbiri, zihnini kötüleştirecek bir eylemde bulunmamıştır. Çünkü başına gelecek her türlü kötülük ya da zararın gerçek barınağı zihnindir.

52 Onların ruhlarını çıplak görmeye alış: Platon, *Gorgias*.

53 Stoacı ahlak, tepkisel davranışlardan (örn. öfke, suçlama) kaçınmamızı önerir; bu tür davranışlar toplumsal ilişkilerimizin normal bir parçasıdır ve “ilgisiz şeyler”in gereğinden fazla değerlendirilmesiyle bağıntılıdır. Yapmamız gereken; erdemi ussal bir biçimde uygulama yetimizi kullanarak “bize bağlı” olan şeyi yapmaktır; başkalarına da böyle yapmaları gerektiğini öğretmek onlara yararlı olmaktadır.

Cahil birinin cahil gibi davranmasında kötü ya da şaşılacak ne var? O insandan o yanlış davranışı beklemediğin için kendi kendini suçlamalısın belki de; çünkü onun bu kötülüğü işleyebileceğini anlayan için yeterince araçlarla donatmıştır seni us, ama bunu unutmuşsun, bunun için de onun bu davranışına şaşıyorsun şimdi.

Ama her şeyden önce, birini sadakatsizlik ya da vefasızlıkla suçladığında, dikkatini kendine çevir, çünkü suçun sende olduğu açıktır; bu karakterde birinin sözünü tutacağına güvendiğin ya da birine bir iyilik ettiğin zaman bunu karşılık beklemeksizin ve iyiliğinin meyvesini, salt o eylemi yapmakla aldığın inancıyla yapmadığın için. Daha ne istiyorsun, dostum? İyilik etmekle kendi doğana uygun olarak davranmış olman sana yetmiyor mu da, bir ödül bekliyorsun karşılığında? Gözünün, gördüğü için ya da ayaklarının, yürüdükleri için senden ödül istemeleri gibi. Tıpkı, bunların her birinin kendilerine özgü işlevlerini yerine getirmek için yaratılmış olmaları gibi, iyilik yapmak için dünyaya gelmiş olan insan da, iyi bir eylem yaptığında ya da ortak yarara katkıda bulunduğunda, yalnızca varoluş nedeninin gerektirdiğini yapmıştır, böylece de ödülünü almış olur.

* * *

Doğanın senden ne istediğine bak, yalnızca doğa tarafından yönetilen bir varlık olarak; sonra canlı varlık olarak, doğan bundan zarar görmeyecekse onu yerine getir. Sonra da yaşayan bir varlık olarak doğanın senden istediğine bak ve tam olarak kabul et onu, ussal varlık olarak doğana zarar vermedikçe. Ama ussal olan; ussallığından ötürü aynı zamanda bir toplumsal varlıktır. Bu kuralları uygula ve artık başka bir şey için kaygılanma.

* * *

Eğer yanılıyorsa, nazikçe doğrusunu söyle, yanlışını göster ona; bunu yapamazsan yalnızca kendini suçla, hatta kendini bile suçlama.

* * *

Atomlar olsun, doğa olsun, her şeyden önce, benim doğa tarafından yönetilen bütünün bir parçasını oluşturduğum ve doğası benimkiyle aynı olan öteki parçalara bir akrabalık bağıyla bağlı olduğum açıktır. Bunları usumda tutarsam, bir parça olarak bütünden bana ayrılan hiçbir şeyden ötürü hoşnutsuzluk duymam, çünkü bütün kendisine yararı olmayan hiçbir şeyi kapsamaz; bütün doğal varlıklar bu ortak özelliğe sahip oldukları gibi, evrenin bir ayrıcalığı daha vardır: Hiçbir dışsal neden, onu kendisine zararlı olabilecek bir şey üretmeye zorlayamaz.⁵⁴

Öyleyse, böyle bir bütünün parçası olduğumu anımsarsam, ondan gelecek her şeyi memnunlukla karşılarım; doğası benimkiyle aynı olan öteki parçalarına bir biçimde yakından bağlı olduğum için de, hiçbir zaman ortak iyiliğe aykırı davranmam, her zaman benzerlerimi gözetir, tüm çabamı onların iyiliğine adar, ona aykırı olan her şeyden kaçınırım. Bunları bir kez yerine getirince, yaşamım dingince yolunda ilerler, tıpkı her zaman kendini yurttaşlarının iyiliğine adayan ve kentinin ondan istediği her şeyi memnunlukla karşılayan bir insanın yaşamının sana dingin görünmesi gibi.

* * *

Bütünün her parçası, doğal olarak evrenin kapsadığı her şey, zorunlu olarak yok olur (bu sözcük “değişikliğe uğrar” an-

54 Bir kez daha “Tanrı ya da atomlar” çıkıyor karşımıza. Marcus Aurelius, takdiri ilahiden yana açıkça bir tavır ortaya koymasa da, bu bölümün bütünü; tanrısal öngörüye dayanan Stoacı dünya görüşünün doğruluğunu varsaymaktadır.

lamında alınır). Bu, doğal olarak parçalar için zorunluluk olmanın ötesinde kötü bir şey olsaydı, bütünün koşulları da iyi olmayı sürdürmezlerdi, parçalar durmadan değişime uğradıklarına ve yok olmak için oluşturulduklarına göre. Yoksa doğa kendisini oluşturan parçalara zarar vermeye mi çalışıyor; onları yalnızca kötülüğe eğilimli değil, kötülük işlemeye yazgılı olarak mı yarattı; bu tür olaylar onun bilgisi dışında mı olmaktadır, yoksa? Bu varsayımların ikisi de saçmadır.

Bundan başka, doğayı bir yana bırakarak, şeyleri onların yapılarının gereğiyle açıklamak istersek, bütünün parçalarının değişime uğramak için doğduklarını öne sürmek, ama aynı zamanda –sanki doğaya aykırı bir şey söz konusuymuş gibi– böyle bir değişime şaşmak ya da bundan ötürü üzüntü duymak daha da saçma olur; özellikle de her nesnenin onu oluşturan öğelere ayrıldığını göz önüne alırsak. Bu ayrışma ya her varlığı oluşturan atomların dağılması ya da katı olanın topraksı bir şeye, yaşamsal olanın havasal olana dönüşmesidir; böylece, bu öğeler de bütünün usu tarafından yeniden özümlenirler, evren ister dönemsel olarak ateş tarafından yakılıp yok edilsin, ister sürekli dönüşümlerle kendini yinelesin.

Bu katı beden ve bu yaşamsal soluğun doğduğu zamandan beri aynı olduğunu sanma. Çünkü bütün bunlar daha dün ya da önceki gün besin maddelerinden ya da solunan havadan oluşmuştur; öyleyse, dönüşen şey, annenin doğurduğu şey değil, sonradan gelişen şeydir. Değişen bedeninin senin bireysel karakterine sıkı sıkıya bağlı olduğu varsayılsa bile, kanımca, benim az önce öne sürdüğüm görüşle çelişmez bu.

* * *

Kendine; iyi, alçakgönüllü, doğrucu, sakınlı, uysal, yücelmiş nitelemelerini verdikten sonra onların yerine başkalarını koymamaya özen göster; bu nitelikleri yitirmek zorunda kalırsan,

hemen geri dön onlara.⁵⁵ “Sakinimli” teriminin, her nesneyi derinden kavramak için gerekli dikkati gösterme, yüzeysellikten kurtulma; “uysal” teriminin, evrensel doğanın sana ayırdığı her şeyi gönüllüce kabul etme; “zihnin yüceltilmesi”nin ise, düşünen yanını; bedenin dingin ya da şiddetli çalkantılarının, ünün, ölümün üstüne çıkarma anlamına geldiğini unutma.⁵⁶

Bu niteliklere, görünüşü kurtarmak için değil, (onları sana başkalarının vermesini beklemeksizin) gerçekten layık olmayı başarırsan yeni bir insan olursun, yeni bir yaşama başlarsın. Çünkü o zamana dek yaptığın gibi yaşamın acılarına, pisliklerine bulaşmayı sürdürmen, kaba ve aşağılık bir insan olmaktır; yabanıl hayvanlarca parçalanmış, yaralar ve kan pıhtıları içinde, salt aynı koşullarda aynı dişlerin ve pençelerin önüne atılmak için bir güncük daha yaşam dilenen gladyatörler gibi.

Bu niteliklere tam anlamıyla sahip olmaya çalış, onlara sahip olmayı başarırsan, Mutlular Adaları’ndan⁵⁷ birine ulaşmış biri gibi kal orada, ama bocaladığının ayırımına varırsan ve denetimini yitirirsen, duruma yeniden egemen olabileceğin bir köşeye çekil, ya da bütün bütün çekil yaşamdan, ama öfke duymaksızın, yalın bir biçimde, özgürce, alçakgönüllüce, yaşamında bir kez olsun iyi bir eylem yapmış biri gibi: Yaşamdan bu biçimde ayrılmış olma eylemini.

Bununla birlikte bu sıfatları anımsamaya gelince, sürekli olarak tanrıları düşünenin; onların istedikleri şeyin övgü

55 Stoacılar, dilin uzlaşımsal değil, doğal kaynaklı olduğu savını öne sürdükleri için, onlara göre, terimlerin anlamı, belirttikleri fikri doğrulamalı, onun bir kanıtını oluşturmalydı. Özellikle Epiktetos; Antistenes’in ve Sokrates’in geleneğini benimseyerek, sözcüklerin özgün anlamına dönülmesinde direnmişti; Epiktetos’un bu konuda bir de denemesi vardır.

56 Nitelemelerin ahlaksal yönlendirilişi Epiktetos’ta da vardır; ancak Epiktetos’ta bunlar Stoacı kurama göre, bir insan varlığı ya da ussal hayvan rolü oynayanın bir parçasını oluşturan erdemler değil, toplumsal rollerdir (bkz. Cicero); insan ancak insanın işlevini yerine getirerek, tanrılara benzeyebilir.

57 *Mutlular Adaları*: Doğru insanlara öldüklerinde ayrılan kusursuz mutluluk yeri; Okyanus’ta oldukları sanılıyor. Marcus Aurelius zamanında bu deyim hemen hemen bir atasözüne dönüşmüştü.

değil, bütün ussal varlıkların onlara benzetmek için çaba harcamaları olduğunu; incir ağacının, incir ağacının işlevini; köpeğin, köpeğin işlevini; arının, arının işlevini yerine getirmesi gibi insanın da, insanın işlevini yerine getirmesi gerektiğini düşünmenin sana büyük yardımı olur.

* * *

Ucuz komedyâ, savaş, yılgınlık, uyuşukluk, kölelik. Bunlar, senin doğayı incelemeksizin oluşturduğun kutsal öğretileri gün gün yıpratırlar. Oysa durum ne olursa olsun, kendi görevini sona erdirecek biçimde görüp davranmalı; aynı zamanda kuramı uygulamalı ve her nesnenin bilimsel olarak tanınmasından kaynaklanan özgüveni ne gösterişli biçimde ne de gizlice, bozulmadan korumalısın. Yoksa yalınlığın, onurluluğun, her nesnenin doğasını, yani onun özünde var olan şeyi, evrende tuttuğu yeri, doğal olarak varlığını ne kadar zaman sürdüreceğini, onu oluşturan öğeleri, kime ait olabileceğini, onu kimin verebileceğini ve kimin alabileceğini bilmenin tadına ne zaman varacaksın?

* * *

Bir örümcek bir sinek yakaladığı zaman gururlanır; biri küçük bir tavşan yakaladığı; bir başkası sardalye tuttuğu; bir başkası yabandomuzu; bir başkası ayı; başkası da Sarmatya'lı⁵⁸ yakaladığı zaman. Onları böyle davranmaya iten şeyi çözümlersen, tümü de yağmacı değil de, nedir?

58 Tuna'nın karşı yakasında bir kabile; Marcus Aurelius, Avidius Cassius'un başkaldırdığına ilişkin haberin ardından, MS 175 yılında alelacele Sarmatlarla bir silah bırakışma yaptı. Burada, Marcus belki de Sarmatları fethedişine (ya da fethetme planına) "kozmetik" bir görüngeden bakıyor; bu nedenle, MS 175 yılında *Sarmaticus* unvanını aldı.

* * *

Ne yapılması gerektiğini görmek ve doğru yolu görüyorsan ardına bakmaksızın o yolda isteyerek ilerlemek gücünün sınırları içindeyken⁵⁹ onca varsayıma ne gerek var? Eğer göremiyorsan, yargını ertele⁶⁰ ve en iyi danışmanlarından yararlan; yoluna başka engeller çıkarsa, her zaman sana doğru görünüme bağlı kalarak ilerleme olanağına sahipken, o andaki durumun sana sunduğu fırsatları iyi değerlendir. Bu amacı gerçekleştirmek insanın isteyebileceği en iyi şeydir, çünkü gerçek yanılğı bunda başarısızlıktır. Her şeyde usa uygun davranan kişi; ölçülü, aynı zamanda kararlı, neşeli ve ağırbaşlıdır.

Uykudan uyanır uyanmaz, kendi kendine şu soruyu sor: Adil ve doğru davranışlarından ötürü başkalarının kınamalarının senin için bir önemi var mı? Hiçbir önemi yok. Başkalarını över ya da yererken öylesine şişinen bu insanların yatakta ya da sofrada nasıl davrandıklarını, neler yaptıklarını, nelerden kaçındıklarını ve nelerin ardına düştüklerini, nasıl elleri ve ayaklarıyla değil, en değerli yanlarıyla, insan isterse içinde inancın ve alçakgönüllülüğün, gerçeğin ve yasanın, iyi bir koruyucu ruhun belirlediği yanlarıyla hırsızlık ve yağma yaptıklarını unuttun mu yoksa?

İyi eğitilmiş, saygılı insan, her şeyi veren ve her şeyi geri alan doğaya şöyle der: “İstediyini ver, istediğini al.” Ama bunu doğaya meydan okurcasına değil, bir boyun eğişle ve onun

59 *Gücünün sınırları içindeyken*: Karş. Epiktetos’un, erdemin “bize bağlı” ya da “gücümüzün sınırları içinde” olduğu düşüncesi.

60 *Yargını ertele*: Neyi istemen gerektiğinden (örneğin, doğru ve erdemli olanı) emin oluncaya dek isteğini erteleme öneren Epiktetos ile karşılaştırınız.

istekleriyle tam bir uyum içinde söyleyecektir.

* * *

İyi bir insanın nasıl olması gerektiğini tartışma artık, iyi bir insan ol!

Sürekli olarak zamanın bütünü ve özün bütünü düşün; her bir parçanın özün tümüne oranla bir incir çekirdeğinden, zamanın tümüne oranla ise bir delginin bir dönüşünden başka bir şey olmadığını düşün.

Var olan her şeye dikkatle bak; çözülmeye ve dönüşmeye yakın olduğunu, onun bir değişim, bir çürüme ve dağılma süreci içinde olduğunu ya da, bir anlamda, ölmek için doğmuş olmasının, nasıl doğasının bir parçasını oluşturduğunu düşün.

Evrensel doğanın her şeye verdiği, o şeyin yararınadır ve tam da ona yararlı olduğu anda verilir.

Yönetici ilkemin benim için anlamı nedir, şu anda ne için yararlanıyorum ondan, hangi amaç için kullanıyorum onu? Ustan yoksun mu? Toplumdan ayrılmış ve soyutlanmış değil mi? Yoksa bedenimin bütün devinimlerine katılacak kadar, onunla birleşmiş, kaynaşmış mı?

* * *

Geçmişte olan bütün şeylerin şimdi de olduğunu, gelecekte de olacağını sürekli olarak düşün. Deneyiminle ya da eski tarihten öğrendiğin bütün dramları ve birbirinin aynı sahneleri gözünün önüne getir; örneğin, Hadrianus'un ya da Antoninus'un, yahut Philip'in, İskender'in ya da Croisos'un⁶¹ saraylarını düşün; çünkü bunların her birinde oyun aynıydı, yalnızca oyuncular farklıydı.

* * *

Hiç kimse senin içtenliksiz olduğunu ya da dürüst olmadığını haklı olarak söyleyemesin; senin için buna benzer şeyler söyleyen kişi yalan söylesin. Bu senin gücünün sınırları içindedir; senin dürüst ve içten olmanı kim engelleyebilir? Artık böyle olamıyorsan yaşamayı sürdürmemeye karar vermelisin; böyle olmamanı us da onaylamaz.

* * *

Belirli bir maddi durumda, yapılabilecek ya da söylenebilecek en doğru şey nedir? Çünkü ne olursa olsun, bir engeli bahane etmeksizin, onu yapmak ya da söylemek senin gücünün sınırları içindedir. Her durumda, önceden görülsün ya da görülmesin, insan yapısına özgü bir şeyi gerçekleştirmenin vereceği doyumunu tadıncaya dek yakınmaktan vazgeçmeyeceksin. Bunun senin için taşıdığı anlam; zevk peşinde koşan kişi için zevkin taşıdığı anlamın aynıdır. Gerçekten, her durumda doğana uygun olarak davranabilmeyi büyük bir sevinç saymalısın; bu senin için her yerde olanaklıdır. Bunun tersine, bir silindire kendi doğal devinimine göre her yerde dönme yetisi verilmemiştir,⁶² ne suyun, ne ateşin, ne de doğal bir

61 *Croisos*: Zenginliğiyle ünlü, son Lydia kralı (MÖ yakl. 560-546). MÖ 547-546'da Pers kralı Sirus tarafından yenilgiye uğratıldı.

62 Bu oldukça karışık bölümün ana fikri, yazgıyla ilgili Stoacı düşünceden

yasayla ya da katıksız bir biçimde hayvansı bir ruh tarafından yönetilen bütün öteki şeylere verilmiştir bu yeti; çünkü onlara karşı duran birçok engel, birçok direnç vardır. Ama zihin ve us, doğaları ve istemleri gereği, bütün engellerin üstesinden gelebilir.

Bunun için, usun bütün engellerin arasından yolunu bulabilme kolaylığını her zaman göz önünde bulundur; ateşin doğal olarak yukarı doğru, taşın aşağı doğru, silindirin eğik bir düzlemde devinmesi gibi; başka soru sorma. Tüm öteki engeller ya yaşamdan yoksun bedenimizle ilgilidir, ya da usun kararı ve onayı olmaksızın bizi yaralayamazlar, bize en küçük bir zarar veremezler.

Eğer böyle olmasaydı, kötülüğe uğrayan kişi hemen kötü olurdu; bütün öteki durumlarda, doğal bir yapı bir kötülüğe uğradığı zaman, bunun sonucu olarak daha kötü olur, oysa burada, denebilirse, insan varlığı başına gelenden doğru olarak yararlanırsa daha iyi, daha övgüye değer olur. Özetle, doğası gereği kente zarar vermeyen bir yurttaşa hiçbir şeyin zarar veremeyeceğini; aynı biçimde yasaya zarar vermeyen kente hiçbir şeyin zarar veremeyeceğini unutma. Ama bu sözde talihsizliklerin hiçbiri yasaya zarar vermez. Bunun için de, yasaya zarar vermediğine göre, ne kente zarar verir, ne de yurttaş.

* * *

Gerçeğin acısını tatmış birini, acıya ve korkuya kapılmaması için uyarmaya kısa, beylik bir deyiş bile yetecektir. Örneğin:

kaynaklanmaktadır. İnsan ussallığı; evrensel nedensellik ve yazgıyla uyumludur. Fiziksel nesneler (örn. bir yamaçtan yuvarlanan bir silindir) ancak, devinimlerini engelleyen dışsal engeller olmadıkça doğalarının gereğini yerine getirebilirler. Oysa insan doğası, ussal niteliğini koşullar ne olursa olsun ortaya koyabilir, görünürdeki engelleri (onları yazgının gereği olarak kabul edip) yararlı bir duruma getirebilir; bunu yaparken de, kozmik kentin “yurttaşlığını” ortaya koyar; bu kentin yasaları (ussal ilkeleri) olaylardan etkilenemez.

“Rüzgârın yerlere saçtığı yapraklar
gibidir insan kuşakları.”⁶³

Yapraklar gibidir çocukların da; yapraklar gibidir sana coşkuyla övgüler yağdıran, ya da tersine, seni lanetleyen ya da gizli gizli seni kınayan yahut alaya alan insanlar da; yapraklar gibidir sen göçüp gittikten sonra ününü aktaracak olanlar. Onların tümü de “ilkbaharda doğarlar”⁶⁴, sonra rüzgâr gelir, yere savurur onları, sonra orman “yenilerini üretir yerlerine.”⁶⁵ Kısa ömür her şeyin ortak yazgısıdır, ama sen her şeyden kaçırıyorsun ya da her şeyin ardından gidiyorsun, sonsuza dek varlığını sürdürecekmış gibi. Bir süre daha, sonra gözlerini yumacaksın, çok geçmeden seni mezara dek izleyen kimse için ağlayacak bir başkası da.

* * *

Hiç kimse; ölüm döşeğinin başucunda durup o hüznünlü olayı sevinçle karşılayacak birini yanında bulamayacak kadar şanslı değildir; ciddi ve akıllı⁶⁶ bir kişiye, hiç kuşkusuz son anda içinden: “Neyse ki bu ukala öğretmenden kurtuluyoruz, nihayet rahat bir soluk alabiliriz. Hiçbirimize kötü davranmadı, ama içinden bizi suçladığını sezinliyordum” diyecek birisi olacaktır mutlaka. Ciddi adam için böyle söylerlerdi. Ama bizim durumumuzda, birçok kimsenin sonumuzu görmekten mutluluk duymasına yol açacak ne çok başka neden var! Öyleyse ölüm ânında bunu düşün, şöyle söyleyebilirsen yeryüzünden ayrılmak daha kolay olur: “Çok tuhaf bir yaşamı ardımda bırakıyorum; uğrunda onca çaba harcadığım,

63 Homeros: *İlyada*.

64 Homeros, *age*.

65 Homeros, *İlyada*’nın ünlü bir bölümü.

66 *Ciddi ve akıllı*: Marcus Aurelius’un (az sonra “bizim durumumuz” a dönse de) aklında kendisi değil, insanların Stoacı bir bilgeye (bir ideal dışında böyle biri var olmuştusa) nasıl tepki gösterecekleri vardır.

onlar için onca yakardığım, öylesine özen gösterdiğim arkadaşlarım bile, belki de, ölümünden ötürü bir anlamda ferahlayacaklarını umarak, çekip gitmemi istiyorlar” Öyleyse şu dünyada daha uzun kalmanın ne anlamı var? Ama bundan ötürü dostlarından daha az sevgiyle ayrılma, karakterine bağlı kalmayı, onlar için iyilik, sevecenlik duymayı sürdür. Bundan başka, sürükleniyormuşsun gibi değil, güzel bir ölümle, ruhun bedeninden kayıyormuşçasına ayrıl onlardan. Yaşamını onlarınkiyle birleştiren, onlarınkiye bağlayan doğadır çünkü; ama şimdi düğümü koparıyor. Gerçekten de yakın akrabalarından ayrılıyormuş gibi koparıyorum onlardan, ama esef etmeksizin direnç göstermeksizin. Çünkü bu da doğaya uygun eylemlerden biridir.

* * *

Birinin yaptığı her eylemde, kendi kendine: “Bu adam bu eylemiyle neyi amaçlıyor?” diye sormaya alıştırdı kendini, olabildiğince. Ama kendinden başla; önce kendini incele.

* * *

Varlığının iplerini devindiren⁶⁷ gücün kendi içinde gizli olduğunu unutma: Bu, etkinliğin, yaşamın, denebilirse insanın kendisidir. Bunun niteliğini tasarladığında, ne onu saran etten kılıfla karıştır, ne de ona yapışık organlarla; çünkü bunlar elinde tuttuğun bir balta gibidirler, onlardan yalnızca bedenine sımsıkı yapışık olmalarıyla ayrılırlar. Bu parçalar, gerçekte, onları devindiren ve denetleyen neden olmaksızın, mekiğin

67 Marcus Aurelius, burada, kukla imgesini yeniden kullanıyor; iplerin izlenimler ya da duygular tarafından değil, yönetici ilke tarafından, kullandığı bedensel araçlarla değil, etkin *nedenle* özdeşleştirilen *insan*’ın kendisi tarafından yönetildiğini belirtiyor Marcus Aurelius. Platon, bu imgeyi kullanırken, insanların, ideal olarak, usun ya da yasanın “altın ipleri”ne boyun eğmelerini düşünüyor.

dokumacıya, kalemin yazara, kırbacın arabacıya olduğundan daha yararlı değildirlir.

* * *

Ussal ruhun nitelikleri şunlardır: Kendi kendini görür, kendi kendini devindirir, kendi kendini istemine göre biçimlendirir, ürettiği meyveleri devşirir (oysa bitkilerin meyvelerini, hayvanlarınsa bunlara denk düşen ürünlerini başkaları derer), ölüm onu hangi anda yakalarsa yakalasın, her zaman hedefine ulaşır; kesintilere uğrasa bile, bir dansta, bir sahne oyununda ya da benzer sanatlarda olduğu gibi, eyleminin tümü yarım kalmaz; nerede, hangi sahnede olursa olsun, son, beklenmedik biçimde onu nerede yakalarsa yakalasın, önüne koyduğu hedefi tam olarak gerçekleştirir; öyle ki, “Benim olan her şeye sahibim” diyebilir.

Ussal ruh tüm evreni ve onu kuşatan boşluğu baştan başa dolandır, biçimini inceler, zamanın sonsuzluğuna uzanır, bütünü dönemsel olarak yenilenmesini kavrar, bizden sonra geleceklerin yeni bir şey göremeyeceklerini bilir, bizden önce gelenlerin daha çok şey görmemiş olmaları gibi, ama bir anlamda kırk yaşında birinin bir parçacık aklı varsa, tüm olup bitenleri ve tüm olup bitecekleri görmüştür, çünkü hepsi de birörnektir.

Ussal ruhun öteki özellikleri, komşusunu sevmek, doğruluk, kendine saygı, kendisinden daha değerli bir şeyin var olmadığından emin olmak; bu aynı zamanda yasanın da özelliğidir. Bundan, doğru ilke ile adalet ilkesi arasında fark olmadığı sonucu çıkar.

* * *

Bir şarkıyı, bir dansı, bir güreşi,⁶⁸ bir ezgiyi tek tek notaların seslerine ayırır, her biri için, onun seni etkilemeye yeterli olup

68 Eski Yunanda boks ve güreş karışımı bir tür spor, yumruk dövüşü: *Pancratiun*.

olmadığını soracak olursan o şarkıyı değerlendiremezsin, çünkü şaşıp kalırsın; dansa da, devinimlerle duruşları tek tek ele alırsan aynı şey olur; güreşte de öyle. Öyleyse, erdem ve ondan kaynaklanan şeyler dışında, bir bütünü onu oluşturan parçalara ayırarak çözümlemeyi unutma böylece onların büyüünün bozulduğunu gör. Bu yöntemi yaşamının bütününe de uygula.

* * *

Toplumun yararı için iyi bir eylem mi yaptım? Bundan ben de yarar görürüm. Bunu hep usunda tut ve böyle eylemlerden vazgeçme.

* * *

İşin nedir? İyi bir insan olmak. Ama bunu, evrensel doğayla ilgili olduğu kadar insanın bireysel yapısıyla da ilgili kuramsal ilkelere dayanarak değilse, nasıl başaracaksın?⁶⁹

* * *

Bir daldan kesilen bir sürgün, ağacın bütününden kesilmiştir. Bunun gibi, bir insandan ayrılmış bir insan, toplumun tümünden ayrılmış bulur kendini. Ama dalı bir başkası kesmiştir, oysa insan içinde nefret ve düşmanlık beslerse komşusundan kendisi ayrılır; böyle yapmakla aynı zamanda kendini toplumun tümünden ayırdığının ayırımına varmaz. Ama insan toplumunun düzenleyicisi olan Zeus'un bize bağışladığı olağanüstü yetenek sayesinde, komşularımızla yeniden bir araya gelip bütünün tamamlayıcı bir parçasını oluşturabiliriz. Ancak bu ayrılıklar sık sık yinelenirse, ayrılan parçanın bütünlü yeni-

69 Stoacı hedef (*telos*) kavramı, kimi zaman insanın (ussal) doğasının gerçekleştirilmesi, kimi zaman da evrensel (kozmetik) doğa bakımından betimlenmiştir.

den birleşmesi ve bütünleşmesi güçleşir. Genel kural olarak, başından beri ağaçla birlikte büyüyen ve onunla birlikte soluk alıp veren dal, kesildikten sonra ona aşılana dalın aynı değildir, bahçıvanlar ne derlerse desinler.

Onlarla aynı ağaçta büyü, ama onların fikirlerini paylaşma.

* * *

Doğru usun yolunda ilerlerken önüne çıkanlar seni iyi davranmaktan alıkoymadıkları gibi, onlara karşı iyi tutumundan da caydıramazlar. İki durumda da, özdenetimini koru, yalnızca yargında ve eyleminde kararlılığını değil, seni engellemeye ya da sana sıkıntı vermeye çalışanlara karşı ılımlılığını sürdür. Onlara öfkelenmek, tıpkı korktuğun için giriştiğin eylemi bırakıp kaçman gibi güçsüzlüğünün göstergesi olacaktır. Yılgınlığa kapılanlar kadar doğanın onun akrabası ve arkadaşları olarak yarattığı kimselere yabancılaşanlar da aynı ölçüde kaçaktırlar.

* * *

Doğa hiçbir durumda sanattan daha aşağı değildir,⁷⁰ çünkü sanatlar doğayı yansılarlar. Bu böyle olduğuna göre, her bakımdan kusursuz olan ve her şeyi kapsayan doğayı hiçbir teknik yetenek aşamaz. Öte yandan, her sanat daha yüce olanların yararına daha aşağı olanları yaratır; evrensel doğa da aynı şeyi yapar. Adalet buradan kaynaklanır, bütün öteki erdemler de adalete dayanır, çünkü ilgisiz nesnelere değer verirse, ya da kolayca kandırılırsak, yargıda bulunmakta aceleci davranırsak, kararlı olmazsak, adil olamayız.

* * *

Seni tedirgin eden, ardına düştüğün ya da kaçtığın nesneler değildir; onlar sana gelmezler, sen gidersin onlara. Bu nedenle

70 *Doğa hiçbir durumda...: Alıntının kaynağı bilinmiyor.*

onlar hakkındaki yargında sakınlı ol, o zaman onlar da devimsiz kalırlar, kimse de artık senin onların ardına düştüğünü ya da onlardan kaçtığını görmez.

* * *

Ruhun küresi kendi dışında herhangi bir nesneye yönelmediği, içine kapanmadığı, dağılmadığı ya da bunalıma girmediği; sayesinde her şeyin gerçeğini ve kendi içindeki gerçeği gördüğü ışıktaki pırıl pırıl parladığı zaman, biçimine sadık kalır.

* * *

Birisi beni küçümseyecek mi? Varsın küçümseyesin. Ama ben kendi adıma kimsenin küçümseyecek bir şey yaptığımı ya da söylediğimi görmemesi için özen gösteririm. Birisi benden nefret mi edecek? Varsın etsin. Ama ben herkese karşı iyiliksever ve iyi niyetli olmayı sürdüreceğim, özellikle de o kişiye hatasını göstermeye hazır olacağım; ama onu kınayarak ya da sabırla ona gösteriş yapmaksızın, içtenlikle ve sevecen bir biçimde yapacağım bunu, tıpkı ünlü Phocion⁷¹ gibi; eğer olduğundan başka türlü görünmüyorsa. Çünkü insan, tanrılara hiçbir şeye öfkelenmeye ya da yakınmaya eğilimli olmayan birisi gibi görünmek için yüreğinin derinliklerinde böyle olmalıdır. Çünkü şu anda doğana uygun olanı yapıyorsan, evrensel doğa için uygun olanı şu ya da bu yolla ortak yararın gerçekleştirilmesi için çaba harcayan bir insan gibi hoşnutsuzlukla karşılıyorsan, başına ne kötülük gelebilir?

* * *

71 *Phocion*: Atinalı general ve politikacı, başarılı, ama tartışmalı bir yaşamın ardından, MÖ 318'de ihanetle suçlanarak ölüm cezasına çarptırılmıştı. İdamından önce, oğluna gönderdiği bir mesajda, ölümünden ötürü Atinalılara karşı kin beslememesini öğütlemişti. Plutarkhos: *Phocion* (ve başka kaynaklar).

Birbirlerini küçümsüyorlar, gene de birbirlerini pohpohluyorlar; birbirlerinden üstün olmak istiyorlar, gene de birbirlerinin önünde saygıyla eğiliyorlar.

* * *

“Sana dürüst davranmak istiyorum” diyen kişi, nasıl da yozdur, nasıl da ikiyüzlüdür. Sen ne yapıyorsun arkadaş? Bu sözlere ne gerek var? Gerçek kendiliğinden açıklığa kavuşacak. Yüzünde yazmalı, sesinde yankılanmalı, gözlerinde parlamalı, tıpkı sevilenin, sevenin gözlerinde her şeyi hemen okuması gibi. Basit ve dürüst insan tam anlamıyla böyle olmalıdır, tıpkı yabanıl biri yanına yaklaşır yaklaşmaz, ister istemez onun hemen ayırımına varan biri gibi. Ama basitmiş gibi görünmek, tıpkı kılıç gibidir. Kurdun kuzuya gösterdiği dostluktan daha kötü bir şey yoktur; en çok bundan kaçın. İyi, içten, sevecen bir insanın bu niteliklerini gözleri açığa vurur, bunlar senin gözünden kaçmaz.

* * *

En iyi biçimde yaşa; eğer bir insan ilgisiz şeylere ilgisizce davranırsa, ruhunda bunu yapma gücünü bulur. Bir insan; her şeyi bir bütün olarak ve onu oluşturan parçaları tek tek inceler, bunların hiçbirinin bizde kendisi hakkında bir fikir yaratmadığını usunda tutarsa, bize dek ulaşmadıklarını, tümünün de devinimsiz kaldıklarını ve onlar hakkında yargıya varanın, deyim yerindeyse, onları zihnimize kazıyanın biz olduğumuzu (her ne kadar onları zihnimize kazımamak ve bunu bilinçsizce yapacak olursak, onları hemen silmek elimizdeyse de) göz önünde bulundurursa, onlara karşı ilgisiz kalır. Hem sonra, bu tür sorunlarla ancak kısa bir süre ilgileneceğimizi, sonra yaşamımızın sonsuza dek sona ereceğini de unutma. Hem bunda üzülecek ne var? Doğa böyle istiyorsa, sevin, her şey kolay gelir sana; doğaya aykırı şeyler söz konusuysa, kendi

doğanla uyum içinde olanı ara ve o amaca yönel, sana ün getirmese de. Çünkü kendi iyiliğini isteyen herkes her zaman bağışlanmayı hak eder.

* * *

Her şeyin kökenini ve onu oluşturan öğeleri, neye dönüşeceğini, dönüştükten sonra ne olacağını, bunun sonucu olarak hiçbir zararın ortaya çıkmayacağını düşün.

* * *

Yönetici ilkenin şu dört tutumundan özellikle her zaman sakınmalı, ayırımına varır varmaz onları ortadan kaldırmalı, her biri için kendi kendine şunu anımsatmalısın: Bu düşünce gerekli değildir; bu öteki, toplumsal bağların gevşemesine yol açar; bu şimdi söylemek üzere olduğu şey, yüreğinden gelmiyor, yüreğinden gelmeyen bir şeyi söylemeyi daha da saçma saymalısın. Kendine yönelteceğın dördüncü kınama ise; en tanrısal parçanın, en aşağılık ve en ölümcül parçana, bedenine ve onun kaba hazlarına yenik düşmesi ve ona boyun eğmesidir.

* * *

Seni oluşturan havanın ve ateşin tüm parçacıkları, doğaları gereği yükselme eğiliminde olmalarına karşın, bütünü düzenine boyun eğler ve burada, yeryüzünde, varlığının bir parçasını oluşturdıkları bileşimin içinde kalırlar. Aynı biçimde, içindeki topraksı ve suyumsu parçacıklar da, doğal olarak aşağı doğru eğilimli olmalarına karşın, yükselirler ve kendileri için doğal olmayan bir konumda bulunurlar. Demek ki, öğeler de bütüne boyun eğler ve yeniden dağılmaları için kendilerine işaret verilinceye dek onlara ayrılan yerde kalırlar.⁷²

72 Bileşimimizdeki havasal ya da soluksal ve ateşli öğeler (daha yüksek, daha

Öyleyse, yalnızca ussal parçanın konumuna razı olmaması, bundan ötürü öfkelenmesi saçma değil mi? Ancak, ona, doğasına uygun olandan başka hiçbir zorlamada bulunulmamıştır, ama bunu yadsır ve karşıt yolu tutar. Ama onu; haksızlığa, ölçüsüzlüğe, öfkeye, acıya, korkuya iten neden, doğaya başkaldırmaktır. Yönetici ilken belli bir olaydan ötürü ne zaman yakınsa, o anda da kendisine ayrılan yerden ayrılır; çünkü o, insanlara adil davranmak kadar kutsallık ve tanrılara hizmet etmek için de yaratılmıştır. Bu iki erdem de, gerçekte, toplumsallığın bütünleyici parçalarıdır ve adaletin uygulanmasından daha yücedirler.

* * *

“Yaşamdaki amacı⁷³ tek ve her zaman aynı olmayan kişi, kendisi de yaşam boyu her zaman tek ve aynı kalamaz.” Burada ne tür bir amaca gönderme yapıldığı eklenmezse söz yarım kalacaktır. Çünkü insanların çoğunluğu, şu ya da bu biçimde iyi olarak kabul edilen bütün şeyler hakkında aynı fikirde olmadıkları, yalnızca bazıları hakkında, ortak ve toplumsal yararlar ilgili olanlar hakkında aynı fikirde oldukları için, bizim de kendimiz için belirlediğimiz amaç, toplumun amacı olmasıdır. Her kim bütün çabasını bu amaca yöneltirse, her zaman tutarlı bir biçimde davranacak, bunun sayesinde kendi içinde de her zaman aynı kalacaktır.

“tanrısal” öğeler) doğal olarak kendi türleriyle birleşme eğiliminde olsalar da (karş. IX 9), ölümümüzün yazgılı olduğu zamana dek onlar da bedensel bütünün parçası olarak kalmalıdır; *işaret verilinceye dek*. Takdiri ilahî tarafından İntihar karşıtı sav, Sokrates’in *Phaedrus*’unda öne sürdüğü savın kuramsal bakımından daha gelişmiş bir çeşitlemesidir.

73 “Yaşamdaki amacı...” : bu tür anlatımın bir örneği için bkz. Cicero, *Görevler Üstüne*; ancak bu yapıt, nesnel olarak iyi ve toplumsal olarak yararlı olana yönelmek kadar, bir birey olarak kendi içinde tutarlılığa da yönelmek gerektiğini öne sürmektedir.

* * *

Pythagorasçılar şöyle derler: “Gün ağardığında ilk işin gözlerini gökyüzüne kaldırmak olsun,” çünkü bu sana işlerini her zaman aynı kurallara uygun olarak ve aynı biçimde yapan insanları anımsatır; aynı zamanda onların düzenliliğini, arılığını, çıplaklığını; çünkü yıldızların örtüsü yoktur.⁷⁴

* * *

Önce okumayı ve yazmayı öğrenmeden, okuma yazma öğretmeni olamazsın. Yaşamak da böyledir.

* * *

“Yaralayıcı sözcüklerle suçlayacaklar erdemi.”⁷⁵

* * *

Koruk, olgunlaşmış üzüm, kuru üzüm. Bunların tümü de dönüşümdür, var olmamaya değil, henüz var olmamış olana.

* * *

“Önemsiz bir konuyu tartışmıyoruz,” dedi, “deli mi yoksa akıllı mı olacağımızı tartışıyoruz.”⁷⁶

* * *

74 Yıldızların, kozmik düzenin örneği olması hak. bkz. Cicero, *Tanrıların Doğası (Niteliği) Hakkında*; ayr. bkz. Platon, *Timaios*. Pythagorasçılar (MÖ 6-5. yüzyıl Yunan düşünürleri), burada bu fikrin önceleyicileri olarak sunuluyor; *çıplaklık: Düşünceler*’de yinelenen bir fikir; bkz. 3.11’e ilişkin notun sonu.

75 Homeros, *Odysseia* (Odysseus, Kikloplara karşı kazandığı zaferden ötürü memnundur); anlam belirsiz.

Sokrates şöyle diyordu: “Ne istiyorsunuz? Ussal varlıkların mı, yoksa ussal olmayan varlıkların mı ruhuna sahip olmak?” “Ussal varlıkların ruhuna.” “Hangi ussal varlıkların, sağlıklı olanların mı, yoksa yoz olanların mı?” “Sağlıklı olanların.” “Öyleyse niçin aramıyorsunuz onu?” “Çünkü ona sahibiz.” Öyleyse bu kavga, bu uyuşmazlık neden?”⁷⁷

* * *

Bir şey doğru değilse, onu
yapma; gerçek değilse, söyleme.

77 Marcus Aurelius’un bu alıntısını nereden yaptığı bilinmiyor.

Marcus Aurelius 26 Nisan 121’de Roma’da doğdu. Asıl adı Marcus Annius Verus’tur. Roma İmparatorluğu’nun Altın Çağı’nın simgesi oldu. 17 yaşında geleceğin ortak imparatoru olarak seçilse de tahta çıkması 40 yaşını buldu. İlgi alanlarından biri de hukuktu. Ama onun döneminde yasalarda yapılan değişiklikler toplumla olan ilişkisinde bir gerilemeyi simgeledi, sınıflar arasındaki ayrım keskinleşti. Hristiyanlık o dönem için ceza gerektiren bir suç olmakla birlikte özel olarak kovuşturma nedeni olmadı. 180 yılında, yayılmacı bir politika izleyerek Roma sınırlarını genişleteceği bir sefere çıkmayı planlarken karargâhında öldü. Stoacı felsefenin etkisinde kalarak, kişinin kendi kendine yaptığı vicdan muhasebesi, yetkinliğe varmak için harcadığı çaba, dünyanın gelip geçiciliği üstüne nükteli notlar halinde gün gün tuttuğu 12 kitaplık *Ta eis Eauton* (Düşünceler) adlı Yunanca yazılmış yapıtıyla ünlüdür. Epiktetos’un ahlak felsefesinin izinden giden bu yapıtı birçok kuşak tarafından zamanların en büyük yapıtlarından biri sayıldı.

Şadan Karadeniz 1931’de Trabzon’da doğdu. DTCF’nin İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü’nü bitirdikten sonra BBC Türkçe Yayınlar Bölümü ve TRT’de program uzmanlığı, Türk Tarih Kurumu’nda uzman çevirmenlik yaptı. Adını, Umberto Eco’dan yaptığı *Gülü’n Adı ve Foucault Sarkacı* romanlarının başarılı çevirileriyle duyurdu. Çeviri etkinliklerinin yanı sıra özgün yapıtlara yönelerek 1998’de *Uçan Kaçan Sözcüklerin Ardında-Bir Çevirmenin Güncesi* adlı kitabı, 1999’da *Gelgitler* adlı “novella”sını yayımlayan Şadan Karadeniz, *Ölümsüz Adagio’lar*’da, yılların birikimini “deneme”ye taşıyan bir yazar kimliğiyle okurlarının karşısına çıktı. 2004’ta YKY’den *Fındıkfaresiyle Bilgisayar Faresi - Bilgisayar Öyküleri* adlı öykü kitabı yayımladı.

